

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра географії

Алла Потапова

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

Луцьк 2013

УДК 911.3:[33:30](477)(072)

ББК 65.049(4Укр)я73-9+60.522.14(4Укр)я73-9

П 64

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 18 грудня 2013 р.).

Рецензенти: **Фесюк Василь Олександрович** – доктор географічних наук, професор кафедри екології Луцького національного технічного університету

Терещук Оксана Степанівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Потапова А. Г. Економічна та соціальна географія України: методичні рекомендації – [вид. друге, перероб. і доп.] / Алла Геннадіївна Потапова. – Луцьк : ІПП Іванюк В. П., 2013. – 89 с.

Практикум містить практичні завдання, тестування поточного і підсумкового рівня знань студентів, завдання та методичні рекомендації до виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, питання для підготовки до екзамену, список літератури.

Рекомендовано студентам 4 курсу напряму підготовки 0401 „Географічні науки” спеціальності 6.04010402 „Економічна та соціальна географія”

УДК 911.3:[33:30](477)(072)

ББК 65.049(4Укр)я73-9+60.522.14(4Укр)я73-9

© Потапова А. Г., 2013

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНА ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ	
Практична робота № 1. Україна на карті світу.....	6
Практична робота № 2. Адміністративно-територіальний устрій України.....	8
Практична робота № 3-4. Населення і розселення України.....	11
Практична робота № 5. Паливно-енергетичний комплекс України.....	16
Практична робота № 6. Металургійний комплекс України.....	20
Практична робота № 7. Машинобудівний комплекс України	22
Практична робота № 8. Хімічно-лісовий комплекс галузей України.....	25
Практична робота № 9. Агропромисловий комплекс України.....	30
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕКОНОМІЧНІ РАЙОНИ УКРАЇНИ	
Практична робота № 10. Донецький економічний район.....	34
Практична робота № 11. Придніпровський економічний район.....	37
Практична робота № 12. Північно-Східний економічний район.....	39
Практична робота № 13. Столичний економічний район.....	41
Практична робота № 14. Центральний економічний район.....	43
Практична робота № 15. Подільський економічний район.....	45
Практична робота № 16. Карпатський економічний район.....	47
Практична робота № 17. Північно-Західний економічний район.....	49
Практична робота № 18. Причорноморський економічний район.....	51
Завдання для індивідуальної роботи.....	54
Питання для підготовки до екзамену.....	55
Рекомендації до виконання різних видів робіт.....	58
Тестування поточного і підсумкового рівня знань студентів.....	60
ДОДАТКИ	68
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	88

ВСТУП

Навчальна дисципліна “Економічна та соціальна географія України” є однією з фундаментальних для підготовки майбутніх спеціалістів та магістрів географії і має на меті надання студентам основоположних знань про предмет, зміст і методи економічної та соціальної географії, про сутність суспільних територіальних систем і характер їх функціонування у сучасний період, територіальну організацію життєдіяльності суспільства, а також територіальні поєднання природи – населення – господарства у вигляді природно-господарських (природно-соціально-економічних) комплексів і систем.

Мета навчальної дисципліни – вивчити матеріали про суспільно-географічне положення держави, природно-ресурсний потенціал розвитку її господарства і життєдіяльності населення, сучасні проблеми і перспективи народонаселення, розвиток і розміщення провідних галузей і міжгалузевих комплексів, суспільно-географічні райони, зовнішні зв'язки України.

Головні завдання курсу:

- дослідження географічного положення України у політичному просторі Європи і в глобальних масштабах;
- вивчення географічних особливостей розвитку українського народу, умов і чинників розміщення населення України, етнічної структури населення та геокультурних рис окремих регіонів країни;
- дослідження природоресурсного потенціалу України з метою виявлення його структурних й регіональних особливостей і більш повного та раціонального використання у національногосподарському комплексі для його сталого розвитку;
- географічний аналіз формування національного комплексу України у посттоталітарний період, виявлення шляхів його реструктуризації, розв'язання енергетичної, продовольчої, сировинної та інших національногосподарських проблем;
- дослідження географії сфери послуг, ступеня забезпечення соціально-культурних потреб людей у різних регіонах;
- дослідження проблем регіоналізації України, виходячи з об'єктивно складених історичних, природно-ресурсних, демографічних та соціально-економічних передумов із урахуванням розвитку України як суверенної соборної держави.

Основні компетенції, які повинен набути студент:

знати:

- предмет, зміст і методи економічної і соціальної географії України;
- знання особливостей суспільно-географічного положення України і його вплив на розвиток її економіки;
- природно-ресурсного потенціалу держави і проблем його освоєння;
- характеристик народу України, демографічних проблем і перспектив;
- територіальної організації господарства держави і її окремих регіонів;

уміти:

- аналізувати загальні закономірності та регіональну диференціацію економічних і соціальних процесів в Україні;
- давати оцінку сучасного суспільно-географічного положення України та її природно-ресурсного потенціалу;
- викреслювати статеву-вікову піраміду населення України, описувати її;
- характеризувати розвиток і розміщення провідних галузей і міжгалузевих комплексів і економічних регіонів;
- складати картосхеми та економіко- і соціально-географічні характеристики окремих регіонів України.

розуміти:

- закономірності та методи суспільної географії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ЗАГАЛЬНА ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ

Практична робота № 1

Тема: Україна на карті світу

Мета: Закріпити особливості економіко- та політико-географічного положення України і визначити позитивні і негативні його риси; поглиблювати практичні навички роботи з різними джерелами географічних знань; сприяти розвитку національної самосвідомості як важливої передумови існування та розвитку української національної культури.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Адміністративно-територіальний поділ і економічне районування України.
2. Геополітичне положення України.
3. Економіко-географічне положення країни.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. На контурну карту нанесіть державні кордони України, підпишіть столицю (джерело: атлас, табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні сухопутні кордони України*

Назва суміжної держави	Довжина кордону, км
Росія	2063
Польща	543
Словаччина	98,5
Угорщина	135,1
Румунія	625,4
Молдова	1191
Білорусь	975
Україна, у т. ч.:	7590
- сухопутні кордони України	5631
- морські кордони України:	1959
у Чорному морі	1559
в Азовському морі	400

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Вкажіть держави-сусіди 1 порядку та підпишіть їх столиці (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 3. Вкажіть держави-сусіди 2 порядку та підпишіть їх столиці (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 4. Вкажіть держави-сусіди 3 порядку та підпишіть їх столиці (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 5. Назвіть держави світу, з якими Україна підтримує нині найбільш тісні політичні, економічні та культурні зв'язки.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- геополітичне положення;
- макроположення;
- мікроположення.
- економіко-географічне положення;
- мезоположення;

IV. Студент повинен вміти

Назвати і показати держави-сусіди 1-го, 2-го та 3-го порядку.

Література для опрацювання

1. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України / М. С. Дністрянський. – Тернопіль, 2010. – 344 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / М. В. Жук. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / С. І. Іщук. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.

Практична робота № 2

Тема: Адміністративно-територіальний устрій України

Мета: З'ясувати поняття та основні засади адміністративно-територіального устрою нашої держави, види адміністративно-територіальних одиниць, порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою країни. Розвивати вміння та навички студентів працювати з тематичними джерелами.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Поняття і значення територіального устрою України.
2. Основні засади територіального устрою України.
3. Види адміністративно-територіальних одиниць в Україні.
4. Порядок вирішення питань щодо зміни територіального устрою України.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Позначте на контурній карті адміністративні одиниці України (адміністративні області і Автономну Республіку Крим). Підпишіть обласні центри та столицю АРК (джерело: атлас і таблиця 2).

Таблиця 2

Адміністративно-територіальний поділ України*

Адміністративна одиниця	Рік утворення	Адміністративні райони		Сільські ради	
		1990	2010	1990	2010
1	2	3	4	5	6
АРК	1945**	15	14	243	243
Вінницька область	1932	27	27	637	661
Волинська область	1939	15	16	352	379
Дніпропетровська область	1932	20	22	260	288
Донецька область	1932	18	18	226	253
Житомирська область	1937	23	23	543	580
Закарпатська область	1946	13	13	269	307
Запорізька область	1939	18	20	240	263
Івано-Франківська область	1939	14	14	383	477
Київська область	1932	25	25	574	605
Кіровоградська область	1939	21	21	346	376
Луганська область	1938	18	18	189	206
Львівська область	1939	20	20	483	632
Миколаївська область	1937	19	19	253	287
Одеська область	1932	26	26	393	439
Полтавська область	1937	25	25	410	467

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
Рівненська область	1939	15	16	319	338
Сумська область	1939	18	18	355	384
Тернопільська область	1939	16	17	458	580
Харківська область	1932	25	27	333	381
Херсонська область	1944	18	18	249	259
Хмельницька область	1937	20	20	485	568
Черкаська область	1954	20	20	489	525
Чернівецька область	1940	10	11	218	252
Чернігівська область	1932	22	22	504	525

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Примітка: У 1990 р в Україні був 481 адміністративний район та 9211 сільських рад, у 2010 р. - відповідно 490 та 10281.

**У складі України з 19.02.1954 р.

ЗАВДАННЯ № 2. З'ясуйте дату утворення області (республіки), в якій ви проживаєте, в якій народилися ви, ваші батьки (джерело: таблиця 2).

ЗАВДАННЯ № 3. З'ясуйте кількість адміністративних районів у вашій області (республіці) та назвіть їх (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 4. Назвіть основні одиниці сучасного адміністративно-територіального поділу України за їх рівнями.

ЗАВДАННЯ № 5. Вважається, що співвідношення керуючих та керованих одиниць складає 1:10 або 1:20. В яких адміністративних одиницях України, перш за все адміністративних областях та АРК, витримується дане співвідношення чи наближене до нього? Наскільки доцільне дане співвідношення (область: адміністративний район, адміністративний район: сільські ради) для вашої області? (джерело: таблиця 2).

ЗАВДАННЯ № 6. Які, на ваш погляд, зміни в адміністративному устрої України треба зробити на початку третього тисячоліття в першу чергу? Обґрунтуйте свою точку зору.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- адміністративно-територіальний устрій;
- система адміністративного територіального устрою України;
- населений пункт; - область;
- село; - район; - селище.

IV. Студент повинен вміти

Назвати та показати адміністративні одиниці України.

Література для опрацювання

1. Адміністративно-територіальний устрій України: Проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення: підручник / [за ред. В. Г. Яцуби]. – К., 2003. – 322 с.
2. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України / Дністрянський М. С. – Тернопіль, 2010. – 344 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К.: Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пирожков С. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: актуальні питання методології та практики / Пирожков С., Павлюк А. // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 5–16.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.

Лабораторна робота № 3,4

Тема: Населення і розселення України

Мета: Вивчення особливостей розміщення населення країни. Розвивати уміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити розрахунки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Зміна кількості населення.
2. Розміщення населення.
3. Природний рух населення.
4. Демографічна ситуація.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ №1. Простежте динаміку зміни загальної чисельності населення України в 1959-2009 рр. Побудуйте відповідний графік. Поясніть, які соціально-економічні причини призвели до скорочення загальної чисельності населення України (табл. 3).

Таблиця 3

Чисельність населення України, млн. осіб*

Рік	Кількість населення	У тому числі		Частка від усього населення,	
		Міське	Сільське	Міське	Сільське
1959	41,9	19,2	22,7	45,8	54,2
1979	49,8	30,5	19,3	61,3	38,7
1989	51,7	34,6	17,1	66,9	33,1
1990	51,8	34,8	17,0	67	33
1991	51,9	35,1	16,8	67,5	32,5
1992	52,1	35,3	16,8	68	32
1994	52,1	35,4	16,7	68	32
1995	51,7	35,1	16,6	68	32
1996	51,3	34,8	16,5	67,8	32,2
1997	50,9	34,5	16,4	68	32
1998	50,5	34,3	16,2	68	32
1999	50,1	34,0	16,1	68	32
2000	49,3	33,5	15,8	68	32
2001	48,9	32,9	16,0	67,4	32,6
2009	46,1	31,6	14,6	68,5	31,5

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 2. Продовжте роботу з табл. 3. На тій же осі координат побудуйте графік динаміки чисельності міського і сільського населення України у 1959-2009 рр. Які, на ваш погляд, фактори обумовили скорочення

чисельності міського населення України?

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізуйте показники природного руху населення України (табл. 4, 5). Користуючись шкалою оцінок (табл. 6), проаналізуйте коефіцієнти народжуваності та смертності населення у 1989, 1995 та 2009 рр. Простежте, наскільки помічені вами тенденції властиві міському і сільському населенню України.

Таблиця 4

**Народжуваність, смертність і природний приріст (скорочення)
населення України (тис. осіб)***

	1990	1995	1999	2000	2009
Кількість народжених	657,2	492,9	389,2	385,1	510,6
у т.ч. в сільській місцевості	214,3	184,5	149,8	147,1	170,0
Кількість померлих	629,6	792,6	739,2	758,1	754,5
у т.ч. в сільській місцевості	272,5	316,2	299,2	301,0	291,6
Природний приріст населення	27,6	-299,7	-350,0	-373,0	-243,9
у т.ч. в сільській місцевості	-58,2	-131,7	-149,4	153,9	-121,6

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті побудуйте стовпчикові діаграми за показниками природного руху населення України в окремих адміністративних областях та АРК (додаток А). Дайте оцінку (на загальному фоні) демографічного стану у вашій області. Відмітьте області, які мають найгірші показники природного руху населення.

Таблиця 5

Природний рух населення України (на 1000 осіб населення)*

Рік	Кількість народжених			Кількість померлих			Природний приріст населення		
	усього	місто	село	усього	місто	село	усього	місто	село
1985	15,0	15,6	13,8	12,1	10,1	15,9	2,9	5,5	-2,1
1989	13,3	13,6	12,9	11,6	9,8	15,2	1,7	3,8	-2,3
1990	12,7	12,7	12,7	12,1	10,2	16,1	0,6	2,5	-3,4
1991	12,1	11,9	12,6	12,9	10,8	17,2	-0,8	1,1	-4,6
1992	11,4	11,0	12,5	13,4	11,4	17,6	-2,0	-0,4	-5,1
1994	10,0	9,3	11,6	14,7	12,8	18,8	-4,7	-3,5	-7,2
1995	9,6	8,8	11,1	15,4	13,6	19,1	-5,8	-4,8	-8,0
1996	9,1	8,4	10,7	15,2	13,3	19,2	-6,1	-4,9	-8,5
1998	8,3	7,6	9,9	14,3	12,5	18,2	-6,0	-4,9	-8,3
2000	7,8	7,2	9,2	15,4	13,8	18,8	-7,6	-6,6	-9,6
2005	9,0	8,9	9,4	16,6	14,8	20,5	-7,6	-5,9	-11,1
2009	11,0	10,8	-11,6	16,3	14,6	19,9	-5,3	-3,8	-8,3

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Таблиця 6

Шкали оцінки рівнів загальних коефіцієнтів народжуваності та смертності

Загальний коефіцієнт народжуваності		Загальний коефіцієнт смертності	
‰	Характеристика	‰	Характеристика
До 10	Надзвичайно низький	До 7	Дуже низький
11-15	Дуже низький	7-8	Низький
16-20 до 16,0	Низький	9-10	Нижчий від середнього
21-25 16,0-24,9	Середній	11-12	Середній
26-30 25,0-29,9	Вищий від середнього	13-15	Вищий від середнього
31-40 30,0-39,9	Високий	16-20	Високий
41-50 40,0 і >	Дуже високий	>20	Дуже високий
50 і більше	Гранично високий		

ЗАВДАННЯ № 5. Побудуйте вікову піраміду міського та сільського населення України. Які вікові групи і чому домінують у ній? Як ви вважаєте, які чинники зумовили відмінності вікової піраміди міського і сільського населення? (табл. 7).

Таблиця 7

Розподіл постійного населення за віком за 01.01.2010 р.*

	Кількість населення, тис.			Відсотків від усього населення		
	всього	міське	сільське	всього	міське	сільське
Все населення	46143,7	31331,6	14631,8	100,0	100,0	100,0
у т.ч. до 1 року	506,3	337,9	168,4	1,1	1,1	1,2
1 - 4	1766,1	1179,8	586,3	3,8	3,8	4,0
5 - 9	1925,2	1216,8	708,4	4,2	3,9	4,8
10 - 14	2278,5	1390,4	888,1	4,9	4,4	6,1
15 - 19	3028,4	2040,3	988,1	6,6	6,5	6,7
20 - 24	3801,5	3717,8	1083,7	8,3	8,7	7,4
25 - 29	3626,6	2681,4	945,2	7,9	8,6	6,5
30 - 34	3348,6	2388,5	960,1	7,3	7,6	6,6
35 - 39	3198,8	2224,9	973,8	7,0	7,1	6,6
40 - 44	3084,5	2113,2	968,3	6,7	6,8	6,6
45 - 49	3588,7	2518,4	1070,3	7,8	8,0	7,3
50 - 54	3366,0	2391,6	974,5	7,3	7,6	6,7
55 - 59	3074,6	2207,1	867,5	6,7	7,0	5,9
60 - 64	2054,9	1440,3	614,7	4,5	4,6	5,5
65 - 69	2241,6	1436,2	805,4	4,9	4,6	5,5
70 і старшому	5075,8	3046,8	2028,9	11,0	9,7	13,9
Із загальної кількості населення у віці:						
Молодшому за працездатний	7005,0	4455,5	2549,6	15,2	14,2	17,4
Працездатному	27846,9	19681,2	8165,7	60,6	62,8	55,8

Старшому за працездатний	11111,4	71949,7	3916,5	24,2	23,0	26,8
--------------------------	---------	---------	--------	------	------	------

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 6. Позначте на контурній карті області, в яких частка працездатного населення складає до 55%; 55-60%; 60% і більше. Поясніть, чому даному показникові надається таке велике значення (додаток Б).

ЗАВДАННЯ № 7. Проаналізуйте статеву структуру населення України в цілому, а також по адміністративних одиницях. Відмітьте області, які мають найкраще співвідношення чоловічого та жіночого населення (додаток В).

ЗАВДАННЯ № 8. Проаналізуйте табл. 8, додатки Д, Е. Зверніть увагу на сальдо окремих видів міграції. Доведіть, що механічний рух населення перестав бути джерелом поповнення загальної чисельності населення України взагалі, а також більшості регіонів. Які ще негативні наслідки має міграційний відтік населення для держави?

Таблиця 8

Основні напрямки міграції населення у 2009 р.*

Види міграцій	Осіб			На 1000 наявного		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Сальдо міграцій	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Сальдо міграцій
Усі напрямки міграцій	710790	695869	14921	1536,6	1504,3	32,3
У межах	673467	673467	×	1455,9	1455,9	×
Внутрішньо-регіональна	407507	407507	×	881,0	881,0	×
Міжрегіональна міграція	265960	265960	×	574,9	574,9	×
Міждержавна міграція	37323	22402	14921	80,7	48,4	32,3
Країни СНД	29593	14770	14823	64,0	31,9	32,1
Інші країни	7730	7632	98	16,7	16,5	0,2

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- геодемографія;
- фертильність;
- депопуляція;
- трудові ресурси;
- міграція;
- населення;
- геодемографічний процес;
- економічно активне населення.

Література для опрацювання

1. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України / Дністрянський М. С. – Тернопіль, 2010. – 344 с.
2. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
3. Заставецький Б. І. Розселення населення / Б. І. Заставецький // Соціально-економічна географія України. – Львів : Світ. – 2000. – С. 204–226.
4. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. Посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
5. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
6. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
7. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
8. Штемпель Д. Население мира в 2000 году / Штемпель Д. – М. : Мысль, 1998. – 206 с.

Практична робота № 5

Тема: Паливно-енергетичний комплекс України

Мета: Вивчити структуру паливно-енергетичного комплексу, його місце і роль в господарському комплексі України. Розвивати вміння та навички працювати зі статистичним матеріалом, робити умозаключення.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Паливно-енергетичні ресурси території України.
2. Басейни і родовища паливних корисних копалин в Україні.

II. Виконання практичних завдань:

ЗАВДАННЯ № 1. Ознайомтесь зі схемою паливно-енергетичного комплексу України (ПЕК) (рис. 1). Назвіть його найважливіші складові.

Рис. 1. Паливно-енергетичний комплекс України

ЗАВДАННЯ № 2. На контурній карті позначте основні родовища нафти і природного газу, а також вугільні басейни України (джерело: карти атласу, табл. 9).

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізуйте динаміку видобутку в Україні кам'яного вугілля, нафти і природного газу в 1990-2010 рр. Побудуйте стовпчикові діаграми видобутку вугілля, нафти і природного газу в 1990, 1995, 2000 і 2010 рр. (джерело: табл. 10).

Таблиця 9

Основні родовища нафти, природного газу та вугілля

Видобуток		
вугілля (басейн)	нафти (область)	природного газу (родовище)
Донецький, кам'яне; Львівсько-Волинський, кам'яне; Дніпровський, буре.	Львівська (Борислав); Івано-Франківська (Долина, Надвірна); Чернігівська (Гнідинцівське, Прилуцьке та ін.); Сумська (Охтирське, Качанівське); Полтавська (Сагайдацьке, Зачепилівське, Радченківське та ін).	Прикарпаття: Дашава, Більче-Волиця, Калуш, Рудки та ін.; Північно-Східний економічний район: Шебелинське, Єфремівське, Хрестищенське та ін.; Крим та ін.

Таблиця 10

Видобуток окремих видів палива в Україні, млн. т*

Рік	Нафта, в т.ч. і газовий конденсат	Газ млрд.м3	Вугілля			Видобуток вугілля відкритим способом	Виробництво вугільних брикетів	Паливний торф (умовної вологості)
			усього	кам'яне	буре			
1990	5,3	28,1	164,8	155,5	9,3	6,5	4,0	1,6
1991	4,9	24,3	135,6	128,4	7,2	5,3	2,8	1,7
1994	4,2	18,3	94,6	91,8	2,6	2,2	0,8	1,3
1995	4,1	18,2	83,8	81,5	2,3	2,0	0,6	1,1
1996	4,1	18,4	70,5	68,9	1,6	1,3	0,3	0,8
1997	4,1	18,1	76,9	75,5	1,4	1,3	0,3	0,7
1998	3,9	18,0	77,2	75,8	1,4	1,3	0,2	0,6
1999	3,8	18,1	81,7	80,5	1,2	1,0	0,2	0,5
2000	3,7	17,8	81,0	-	-	-	-	-
2005	4,4	20,8	60,4	-	-	-	-	0,6
2009	4,3	21,4	59,5	-	-	-	-	0,4
2010	3,6	19,8	55,0	-	-	-	-	0,4

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. Побудуйте графік виробництва електроенергії в Україні у 1990-2010 рр. Зробіть висновки (джерело: табл. 11).

ЗАВДАННЯ № 5. Визначте питому частку (у %) у виробництві електроенергії електростанцій різного типу в 1990 і 2010 рр. (джерело: табл. 11).

ЗАВДАННЯ № 6. На контурній карті позначте великі електростанції України (джерело: карти атласу, табл. 12).

Таблиця 11

Потужність електростанцій, виробництво електроенергії в Україні*

Рік	Всі електростанції		В тому числі					
			гідроелектростанції		теплові електростанції		атомні електростанції	
	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год	Потужність, млн. кВт	Виробництво електроенергії, млрд. кВт/год
1980							2,4	14,2
1985							8,9	53,3
1990	55,6	298,5	4,7	10,7	37,1	211,6	13,8	76,2
1994	55,2	202,9	4,7	12,3	-	-		
1995	53,9	194,0	4,7	10,2	36,6	113,3	12,6	70,5
1996	54,0	183,0	4,7	8,8	36,5	94,6	12,8	79,6
1997	53,9	178,0	4,7	10,0	36,3	88,5	12,8	79,5
1998	53,8	172,8	4,7	15,9	36,3	81,7	12,8	75,2
1999	53,9	172,1	4,7	14,5	36,4	85,5	12,8	72,1
2000	52,9	171,4	4,7	11,5	36,3	82,6	11,8	77,3
2002	52,6	186,1	4,7	12,5	34,9	84,7	12,8	88,8
2009	54,0	192,6	5,1	11,5	35,0	91,2	13,8	89,8
2010	53,0	188,9	4,8	13,2	35,0	86,5	12,9	89,2

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Таблиця 12

Основні електростанції України

АЕС (потужність, млн. кВт)	ДРЕС
Рівненська(818)	Вуглегірська (Донецька обл.)
Південноукраїнська (2000)	Бурштинська (Івано-Франківська обл.)
Запорізька (2000)	Запорізька (Запорізька обл.)
Хмельницька (2000)	Криворізька (Дніпропетровська обл.)
ГЕС	Зміївська (Харківська обл.)
Дніпровська (Дніпрогес)	Ладизинська (Вінницька обл.)
Кременчуцька	Придніпровська (Дніпропетровська обл.)
Каховська	Старобешівська (Донецька обл.)
Дніпродзержинська	Курахівська (Донецька обл.)
Канівська	Трипільська (Київська обл.)
Дніпропетровська	Слов'янська (Донецька обл.)
ГЕС-ГАЕС	ТЕЦ
Теребле-Ріцька (Закарпатська обл.)	Київська ТЕЦ-5; Дарницька (м. Київ)
Дністровська	Київська ТЕЦ-6; Харківська ТЕЦ-5
	Одеська, Калуська, Краматорська та ін.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни:

- ПЕР;
- альтернативна енергетика;
- енергомісткість;
- паливно-енергетичний баланс.
- тепломісткість;
- ПЕК;
- ВЕС-СЕС-ПЕС-ПТЕС;

Література для опрацювання

1. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
2. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К.: Віпол, 1993. – 133 с
3. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
4. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття: книга / [за ред. Шидловського А. К. та ін.]. – К. : Українські енциклопедичні знання. – 2001. – 400 с.
5. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
6. Сніжко С. В. Менеджмент у паливно-енергетичному комплексі: навч. посібник / Сніжко С. В., Великих К. О. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 344 с.
7. Міністерство вугільної промисловості України // www.mvp.gov.ua
8. Міністерство палива та енергетики України (Мінпаливенерго) // www.mpe.kmu.gov.ua

Практична робота № 6

Тема: **Металургійний комплекс України**

Мета: поглибити знання про металургійний комплекс, виявити особливості розміщення підприємств чорної і кольорової металургії.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Чорна металургія, чинники розміщення галузі.
2. Кольорова металургія, чинники розміщення галузі.
3. Райони і центри чорної металургії.
4. Сировинна база кольорової металургії.
5. Основні райони та центри кольорової металургії.

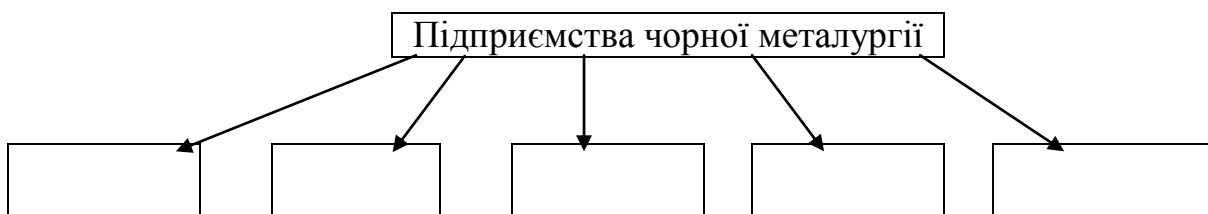
II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Нанесіть на контурну карту основні родовища руд кольорових металів.

ЗАВДАННЯ № 2. Нанесіть на контурну карту сировинну базу, основні райони і центри чорної металургії.

ЗАВДАННЯ № 3. На контурній карті позначте основні райони та центри кольорової металургії.

ЗАВДАННЯ № 4. Із запропонованого переліку оберіть і занесіть до схеми підприємства, що належать до чорної металургії: гірничо-збагачувальні комбінати; коксохімічні підприємства; нафтопереробні заводи; металургійні заводи; підприємства з виробництва труб; машинобудівні заводи; металургійні комбінати.

ЗАВДАННЯ № 5. Вкажіть басейни і родовища, які є сировинними базами чорної і кольорової металургії:

- Криворізький залізорудний басейн;
- Нікопольський марганцевий басейн;
- Керченський залізорудний басейн;
- Самотканське титанорудне родовище;
- Кременчуцький залізорудний басейн;
- Капітанівське родовище нікелевих руд;
- Березівське родовище поліметалічних руд;
- Микитівське родовище ртутних руд.

Практична робота № 7

Тема: Машинобудівний комплекс України

Мета: закріпити знання про структуру машинобудівного комплексу. З'ясувати основні принципи розміщення галузей машинобудування.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Групи галузей машинобудівного комплексу.
2. Основні принципи розміщення галузей машинобудування.
3. Провідні центри машинобудування.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Ознайомтесь зі структурою машинобудівного комплексу України (рис. 2). Які галузі (виробництва) і чому зберегли пріоритетне значення на початку третього тисячоліття?

Рис. 2. Структура машинобудівного комплексу України

ЗАВДАННЯ № 2. Проаналізуйте динаміку виробництва окремих видів продукції машинобудування у 1990-2009 рр. Побудуйте графіки виробництва в Україні автомобілів, тракторів і сільськогосподарських машин. Які виробництва зазнали найбільшого спаду (джерело: табл. 13)?

Таблиця 13

Виробництво найважливіших видів продукції машинобудівного комплексу в Україні у 1990-1999 рр. (тис. шт)*

Вид продукції	1990	1995	1996	1999	2005	2009
1	2	3	4	5	6	7
Електронні мікроскопи	126	14	5	-	-	-

продовження табл. 13

1	2	3	4	5	6	7
Персональні ЕОМ	42,0	22	1,1	8,3	-	-
Легкові автомобілі	155,6	58,7	6,9	9,7	192	402
Вантажні автомобілі	27,7	6,5	4,2	7,8	14,0	11,8
Автобуси	12,6	22	1,0	2,0	4,7	10,2
Трактори	106,2	10,4	5,4	5,0	5,5	6,3
Буракозбиральні комбайни	8,6	0,4	0,2	0,1	0,1	0,01

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. На контурній карті позначте провідні центри машинобудування України і вкажіть їх спеціалізацію (джерело: карти атласу і табл. 14).

Таблиця 14

Центри машинобудівного комплексу в Україні та їх спеціалізація

Центри	Галузі спеціалізації												
	Енергетична, електротехнічна	Приладобудування	Тракторне та сільськогосподарське	Верстатобудування	Транспортне						Гірничощахтне устаткування	Металургійне устаткування	Устаткування для легкої і харчової
					Автомобілебудування	Локомотиви	Суднобудування	Вагонобудування	Авіаційно-космічний компл.	Тролейбуси			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Харків	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+
Київ		+	+	+	+		+	+	+				+
Львів		+	+	+	+								
Дніпропетровськ	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
Донецьк	+	+		+							+	+	+
Одеса		+	+	+			+						+
Кіровоград			+										
Мелітополь				+	+								
Вінниця			+	+									
Тернопіль	+	+	+	+									
Херсон			+				+						
Бердянськ	+	+	+	+									
Луцьк		+	+		+					+			
Івано-Франківськ			+										
Житомир		+	+										
Суми				+									+
Запоріжжя	+	+		+	+				+				
Полтава		+	+										+
Рівне		+	+										
Северодонецьк		+											
Ужгород		+	+		+								
Стаханов								+					

Практична робота № 8

Тема: Хімічно-лісовий комплекс галузей України

Мета: закріпити знання про структуру хімічної і лісової промисловості. Розвивати навички і вміння студентів аналізувати статистичні дані.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Чинники розвитку хімічної промисловості.
2. Охарактеризуйте географію галузей основної хімії та хімії органічного синтезу України.
3. Райони розвитку хімічної промисловості в Україні та їх спеціалізація.
4. Принципи розміщення галузей деревообробної, целюлозно-паперової та лісохімічної промисловості й основні центри їх розвитку.
5. Проблеми розвитку лісової і деревообробної промисловості та шляхи їх подолання.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Проаналізуйте структуру хімічної і лісової промисловості. Назвіть галузі, які не зазнали негативного впливу економічної кризи. Яка галузь хімічної промисловості була відновлена в Україні? (джерело: рис. 3,4).

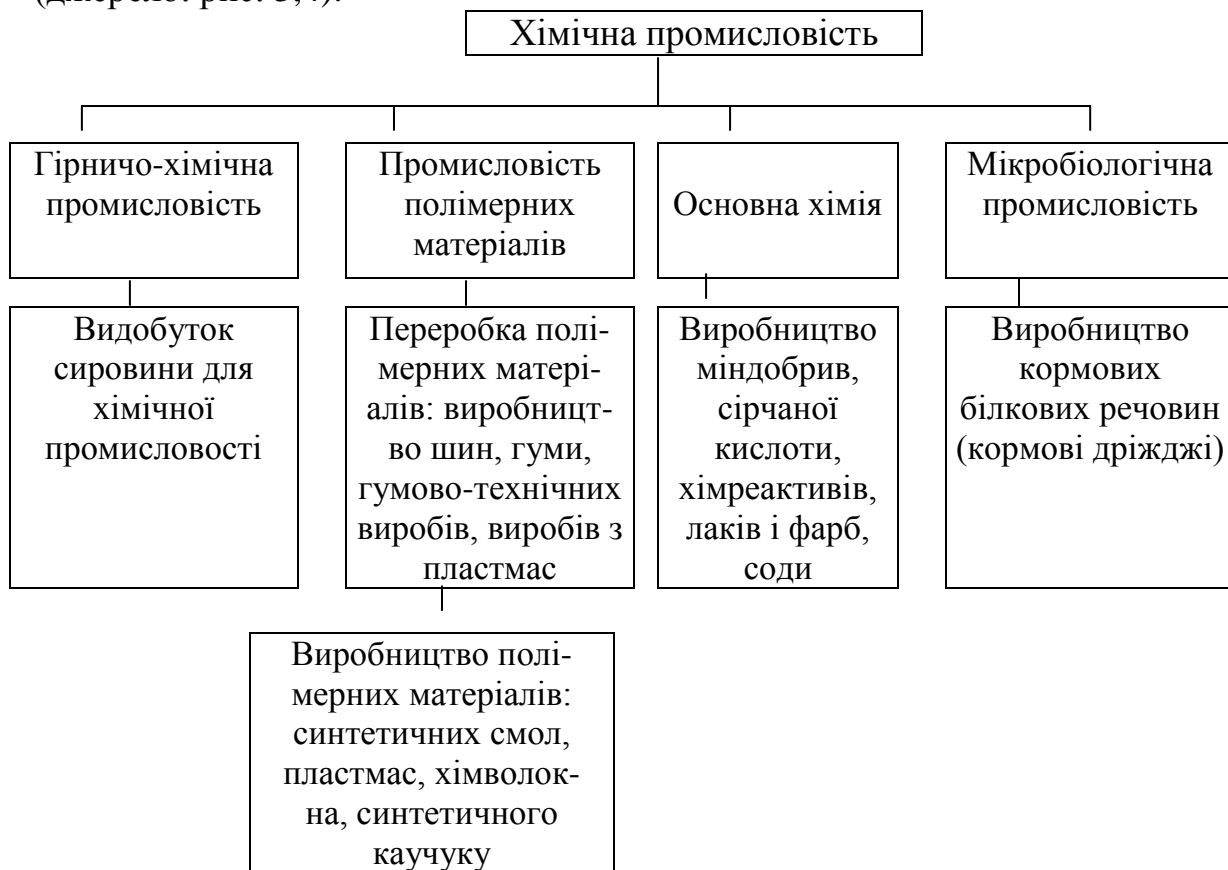

Рис. 3. Структура хімічної промисловості України

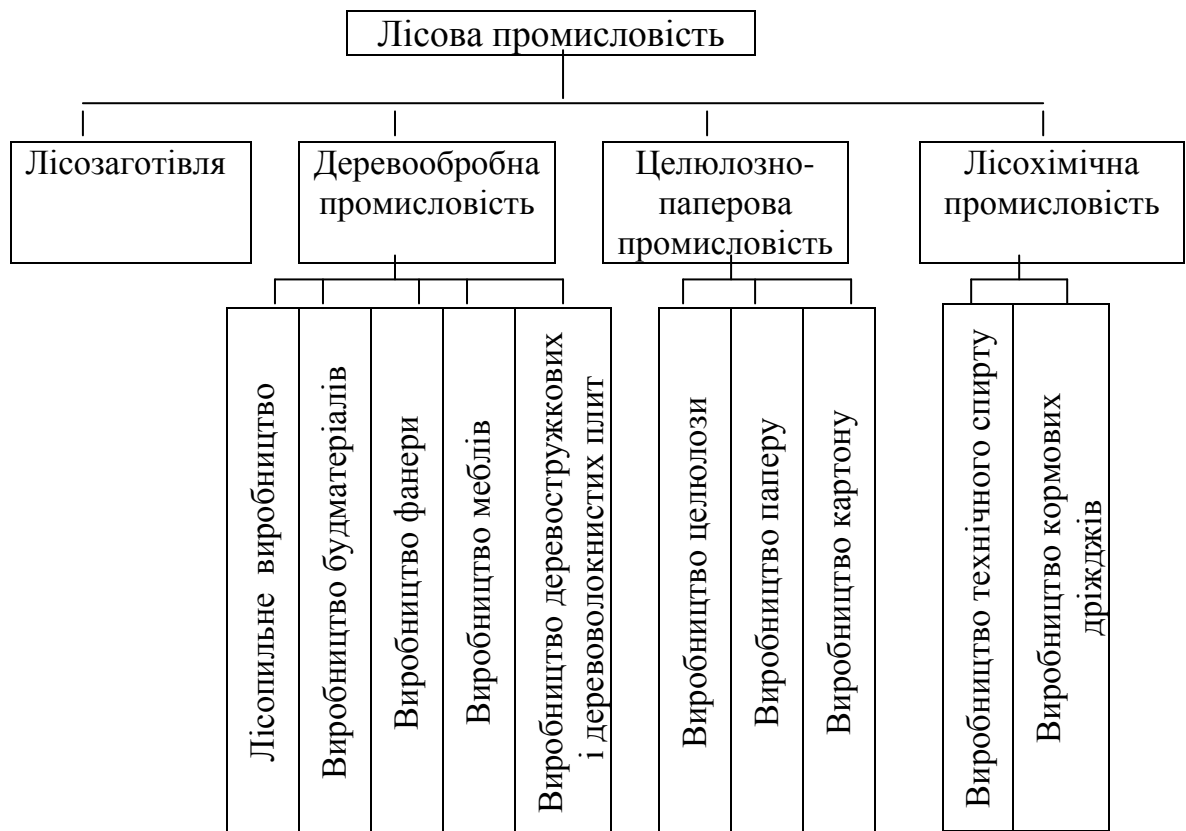

Рис. 4. Структура лісової промисловості України

ЗАВДАННЯ № 2. Проаналізуйте динаміку виробництва найважливіших видів продукції хімічно-лісового комплексу за дані роки (джерело: табл. 15).

Таблиця 15

Виробництво найважливіших видів хімічної та деревообробної промисловості України*

Вид продукції	1990	1995	1998	1999	2000	2005	2009
Мінеральні добрива, млн. т	4,8	2,2	1,9	2,3	2,3	2,6	2,7
- азотні	3,0	1,8	1,7	2,1	-	2,6	2,7
- калійні	0,1	0,1	0,05	0,02	-	0,01	0,02
- фосфорні	1,6	0,3	0,2	0,2	-	-	-
Хімічні засоби захисту рослин, тис. т	50,3	4,1	1,9	1,8	1,1	2,4	9,3
у т.ч. гербіциди	1,9	1,0	0,2	0,2	-	-	-
Сірчана кислота у моногідраті, тис. т	5011	1646	1354	1393	1000	1606	1479
Кальцинована сода, тис. т	1120	475	390	456	600	-	-
Каустична сода, тис. т	444,5	213	127	99,4	134	209	87,8
Хімічні волокна і нитки, тис. т	179,2	41,3	24,5	22,8	30,3	40,1	34,8
Синтетичні смоли та пластмаси, тис.т	826,5	178	104	119	152	397	443
Вивезення деревини, млн. м ³ ,	10,5	7,0	-	-	-	-	-
у т.ч. - ділової	8,9	5,2	-	-	-	-	-
- дров	1,6	1,1	-	-	-	-	-
Пиломатеріали, млн. м ³	7,4	2,9	2,3	2,1	2,1	-	-
Клеєна фанера, тис. м ³	169	37,9	35,8	44,2	-	17,3	171
Папір, тис. т	369	98,0	104	82,3	101	111	125
у т.ч. писальний і для зошитів	36,1	2,7	6,3	0,7	-	-	-
Картон, тис. т	543	206	188	229	309	318	388
Целюлоза (без хімічної сировини)	104	60,8	29,5	37,3	-	-	-

ЗАВДАННЯ № 3. Побудуйте стовпчикову діаграму виробництва в Україні синтетичних смол та пластмас; хімічних волокон і добрив (азотних, фосфорних, калійних) у 1990, 1999 та 2009 роках (джерело: табл. 15).

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті позначте провідні центри хімічно-лісового комплексу. Вкажіть їх спеціалізацію (джерело: атлас, табл. 16 а, б).

Таблиця 16 а

Головні центри хімічної промисловості України

Центри	Галузь спеціалізації												
	Мінеральні добрива			Гірничо-хімічна	Сірчана кислота	Лакофарбова	Содова	Фотохімічна	Пластмаси і вироби з них	Хімічні волокна	Шини	Гумово-азбестова	Хіміко-фармацевтична
	азотні	калійні	фосфорні										
Харків						+			+				+
Львів						+			+				+
Дніпропетровськ					+	+			+		+	+	+
Донецьк					+	+			+				+
Одеса	+		+		+	+							
Біла Церква											+	+	
Вінниця			+		+								
Горлівка	+				+								
Дніпродзержинськ	+				+								
Житомир										+		+	
Запоріжжя									+				
Калуш		+											
Костянтинівна			+		+								
Київ						+			+	+			+
Кривий Ріг						+							
Луцьк									+				
Лисичанськ	+							+	+				
Кременчук													+
Полтава													+
Рівне	+												
Сєверодонецьк	+												
Слов'янськ				+			+						
Стебник		+											
Суми			+		+	+						+	
Черкаси									+	+		+	
Шостка								+					
Чернігів										+			
Миколаїв													+
Красноперекопськ							+						

Головні центри лісової промисловості України

	Промисловість				
	Деревообробна, виробництво			Целюлозно-паперова	Лісохімічна
	лісопильне	меблів	ДСП		
Чернівці	+				
Вигода (Івано-Франківська обл.)	+		+		+
Надвірна (Івано-Франківська обл.)	+				
Рахів (Закарпатська обл.)	+			+	
Тересва (Закарпатська обл.)	+		+		
Стрий (Львівська обл.)	+				
Турка (Львівська обл.)	+				
Ковель (Волинська обл.)			+		
Коростень (Житомирська обл.)	+		+		+
Київ	+	+	+		+
Одеса		+	+		
Харків		+	+		
Донецьк		+	+		
Дніпропетровськ		+	+	+	
Львів		+	+		
Мукачеве (Закарпатська обл.)	+				
Чернігів		+	+		
Житомир	+				
Жидачів (Львівська обл.)				+	
Херсон				+	
Ізмаїл (Одеська обл.)				+	
Обухів (Київська обл.)				+	
Малин (Житомирська обл.)	+		+	+	
Понінка (Хмельницька обл.)				+	
Свалява (Закарпатська обл.)	+	+	+		+
Корюківка (Чернігівська обл.)				+	

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- концентрація; - централізація;
- спеціалізація; - хімічно-лісовий комплекс.

Література для опрацювання

1. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України / Дністрянський М. С. – Тернопіль, 2010. – 344 с.

2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України: [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.

Практична робота № 9

Тема: Агропромисловий комплекс України

Мета: Вивчення особливостей розвитку АПК. Навчити виявляти особливості розміщення галузей сільського господарства на території України.

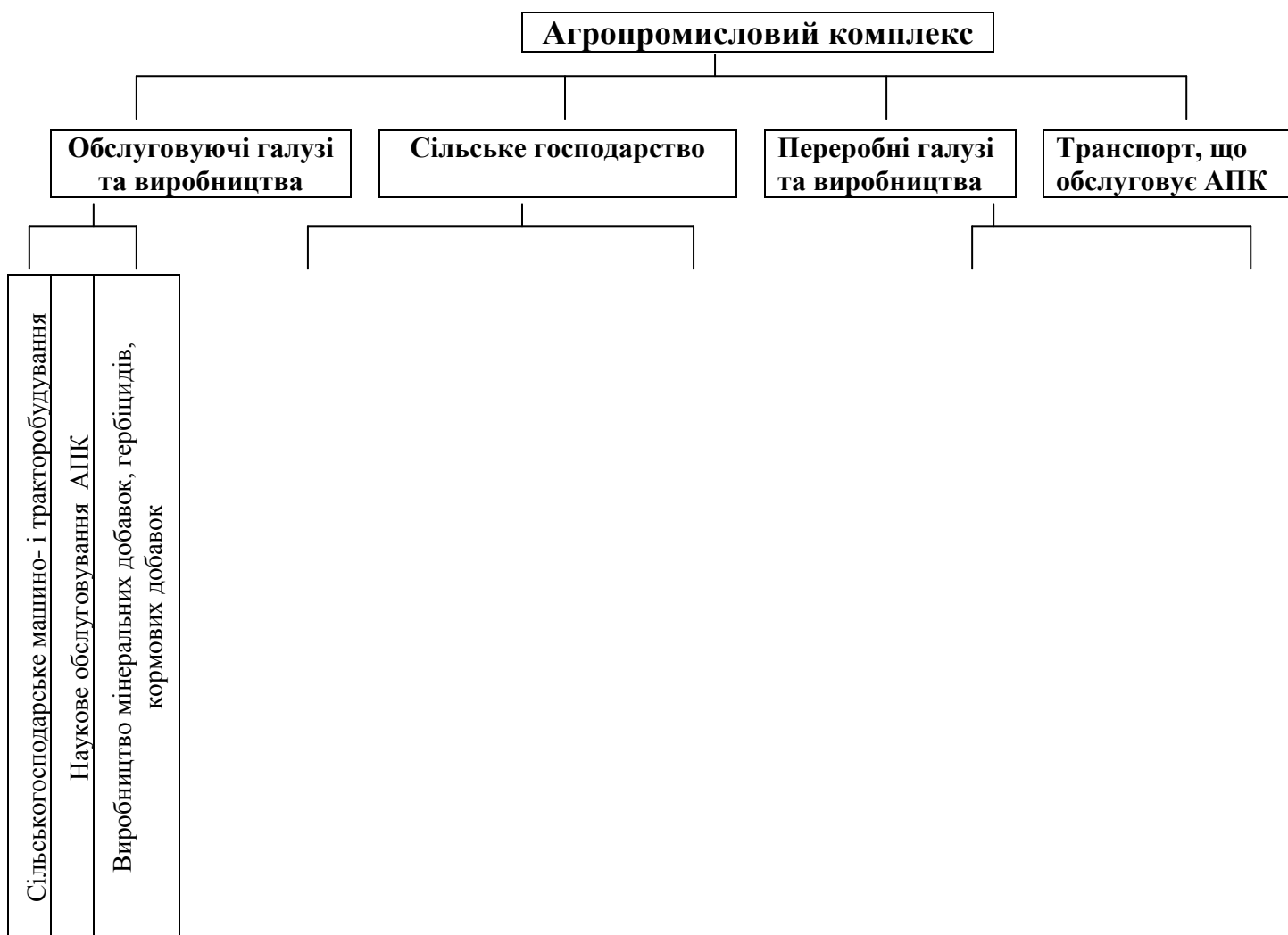
Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Галузева структура сільського господарства України.
2. Соціально-економічні передумови розвитку сільського господарства України.
3. Рослинництво.
4. Тваринництво.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Використовуючи схему АПК України визначте галузевий склад кожної сфери, що входить до нього (джерело: рис. 5).

	Рослинництво	Тваринництво	Харчова	Частково легка
ис. 5. Аг ро пр ом ис ло ви й ко мп ле	Р			
	Зернове господарство			
	Вирощування технічних культур			
	Овочівництво			
	Картоплярство			
	Садівництво			
	Виноградарство			
	Скотарство			
	Свинарство			
	Птахівництво			
	Вівчарство			
	Ставкове рибництво			
	Бджільництво			
	Кролівництво			
	Кліткове звірівництво			
	Цукрова			
	М'ясна			
	Молочна			
	Олійножирова			
	Плодоовочева			
	Борошнопельна			
	Круп'яна			
	Крохмале-патокова			
	Спиртова			
	Виноградно-виноробна			

кс України

ЗАВДАННЯ № 2. Проаналізуйте динаміку валових зборів сільськогосподарських культур в Україні у 1990-2010 рр. (джерело: табл. 17).

Таблиця 17

Валовий збір сільськогосподарських культур в Україні у господарствах усіх категорій (тис, т)*

Культура	1990	1991	1992	1993	1994	1995	2000	2005	2009	2010
Зернові	51009	38674	38537	45623	35497	24571	24459	38016	53290	39271
-пшениця озима та яра	30374	21155	19507	21831	13857	13547	10197	18699	25885	16851
-жито озиме та яре	1260	982	1158	1180	942	1094	966	1053	1050	465
-ячмінь озимий та ярий	9169	8047	10106	13550	14509	5726	6812	8975	12612	8485
-кукурудза на зерно	4737	2851	3786	1539	1837	1837	3848	7167	11447	11953
-овес	1301	945	1246	1479	1385	731	881	791	944	459
-просо	338	338	226	294	158	115	426	141	221	117
гречка	420	373	351	528	342	301	481	275	241	134
-рис	118	102	92	68	79	82	90	93	101	148
-зернобобові	3266	1965	2986	2898	2636	1122	652	758	550	592
Цукрові буряки	44264	36168	28783	33717	28138	23009	13199	15468	13438	13749
Соняшник	2571	2311	2127	2075	1569	2123	3457	4706	6526	6772
Льон-довгунець	108	106	105	73	49	18	8	13	3	0,4
Соя	99	135	76	61	31	15	64	613	813	1680
Картопля	16732	20277	21009	16102	18410	18410	19838	19462	19545	18705
Овочі	6666	5932	5310	6055	5142	5070	5821	7295	7965	8122

*Складено за матеріалами Державного управління статистики України

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізуйте основні показники розвитку зернового господарства України у 1990-2010 рр. (джерело: табл. 17, 18).

Таблиця 18

Урожайність сільськогосподарських культур в Україні в господарствах усіх категорій (ц/га зібраної площі)*

Культура	1990	1991	1992	1993	1994	1996	2000	2005	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Зернові	35,1	36,5	27,9	32,1	26,8	19,6	19,4	26,0	34,6	26,9
-пшениця озима	40,2	30,3	30,9	38,0	30,8	23,2	20,0	29,0	37,1	26,8
-пшениця яра	30,2	21,7	25,8	27,5	25,2	14,7	15,4	21,8	27,2	20,9
-жито озиме	24,3	20,1	23,2	23,7	19,8	17,4	15,2	17,3	22,9	16,7
-ячмінь ярий	33,0	8,0	29,4	32,0	28,7	16,8	18,6	20,6	30,0	19,7
-ячмінь озимий	37,2	32,0	30,1	32,8	22,7	15,6	18,9	21,2	31,2	30,0
-кукурудза на зерно	38,7	32,6	25,1	28,4	23,6	27,4	30,1	43,2	46,9	45,1
-овес	26,8	19,3	25,3	29,0	22,9	15,2	18,3	17,6	21,2	14,8
-просо	17,2	18,0	11,8	14,9	8,8	8,9	11,6	11,7	15,6	13,7
-гречка	11,6	9,0	7,8	11,6	6,9	7,5	9,1	6,9	8,5	6,7
-рис	42,5	44,3	37,7	28,8	35,5	35,7	35,6	43,4	50,9	50,5

Продовження табл. 18

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
-зернобобові	23,1	14,4	23,4	23,4	22,1	13,4	17,0	18,9	21,4	15,1
Цукровий буряк	276	234	194	192	192	183	177	248	356	279
Соняшник на зерно	15,8	14,6	13,0	12,7	9,1	10,5	12,2	12,8	15,3	15,0
Льон-довгунець	6,4	6,8	6,8	5,7	6,3	3,3	4,2	5,4	5,1	4,0
Соя	11,3	13,4	7,8	8,8	7,2	9,5	10,6	14,5	15,1	16,2
Картопля	117	95	119	137	105	119	122	128	139	132
Овочі	149	128	110	130	115	112	112	157	174	174

*Складено за матеріалами Державного управління статистики України

ЗАВДАННЯ № 4. Побудуйте схему зернопромислового (зернопродуктового) АПК України (своєї області, республіки).

ЗАВДАННЯ № 5. На контурній карті покажіть розміщення основних технічних культур (цукрового буряка, соняшника, льону-довгунця) в Україні. Як їх розміщення залежить від природних умов? (джерело: карти атласу).

ЗАВДАННЯ № 6. Проаналізуйте динаміку поголів'я худоби в Україні у 1990-2009 рр. та на контурній карті позначте розміщення груп ВРХ (джерело: табл. 19, карти атласу).

Таблиця 19

Поголів'я худоби в Україні, тис, голів*

	1990	1995	1996	1999	2000	2005	2009
Господарства усіх категорій							
Велика рогата худоба	24623	17557	15313	10626	9424	6514	5079
у т.ч. корови	8378	7531	6972	5431	4958	3635	2856
свині	19427	13144	11236	10073	7652	7035	6526
Сільськогосподарські підприємства							

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ЕКОНОМІЧНІ РАЙОНИ УКРАЇНИ

Практична робота №10

Тема: Донецький економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Донецького економічного району.

Хід заняття

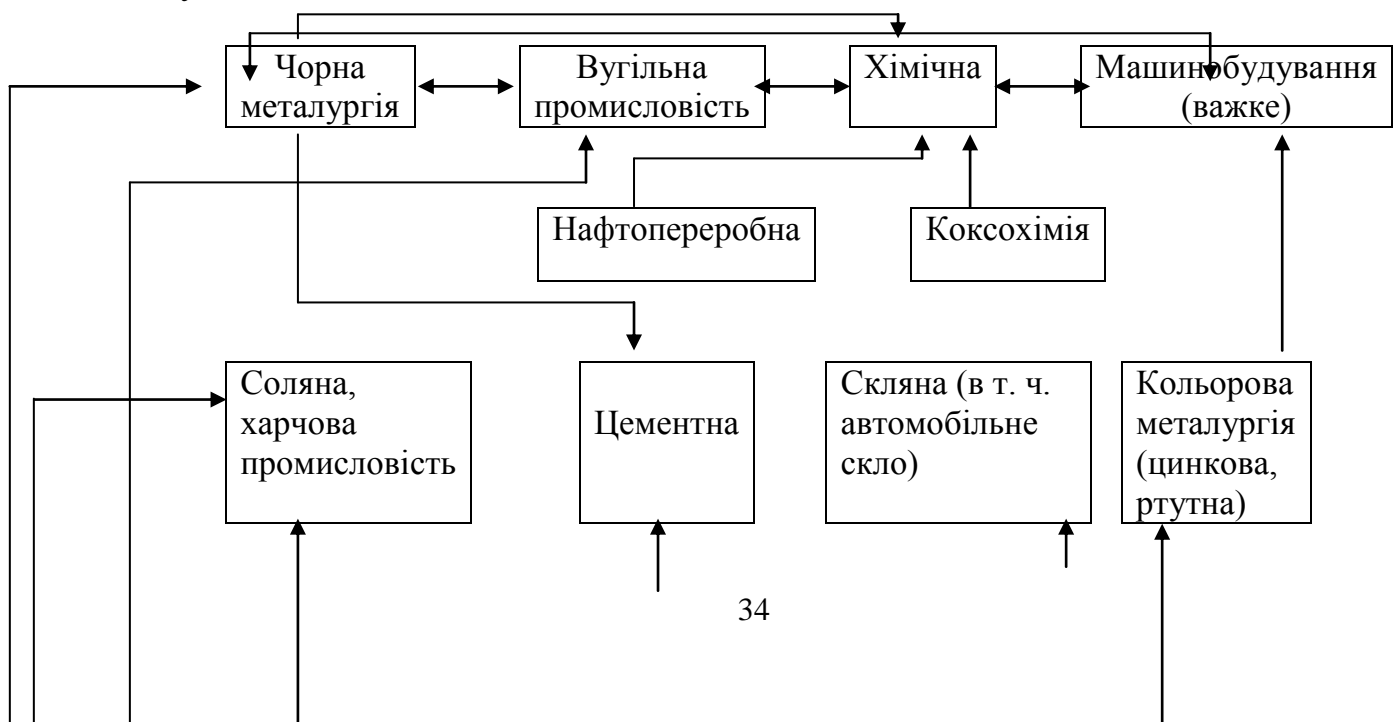
I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Передумови, що сприяли інтенсивному економічному розвитку району.

3. Господарська спеціалізація Донецького економічного району.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Користуючись схемою господарського комплексу Донецького економічного району (рис. 6) визначте галузі спеціалізації району, нанесіть їх на контурну карту. Назвіть допоміжні і обслуговуючі галузі.

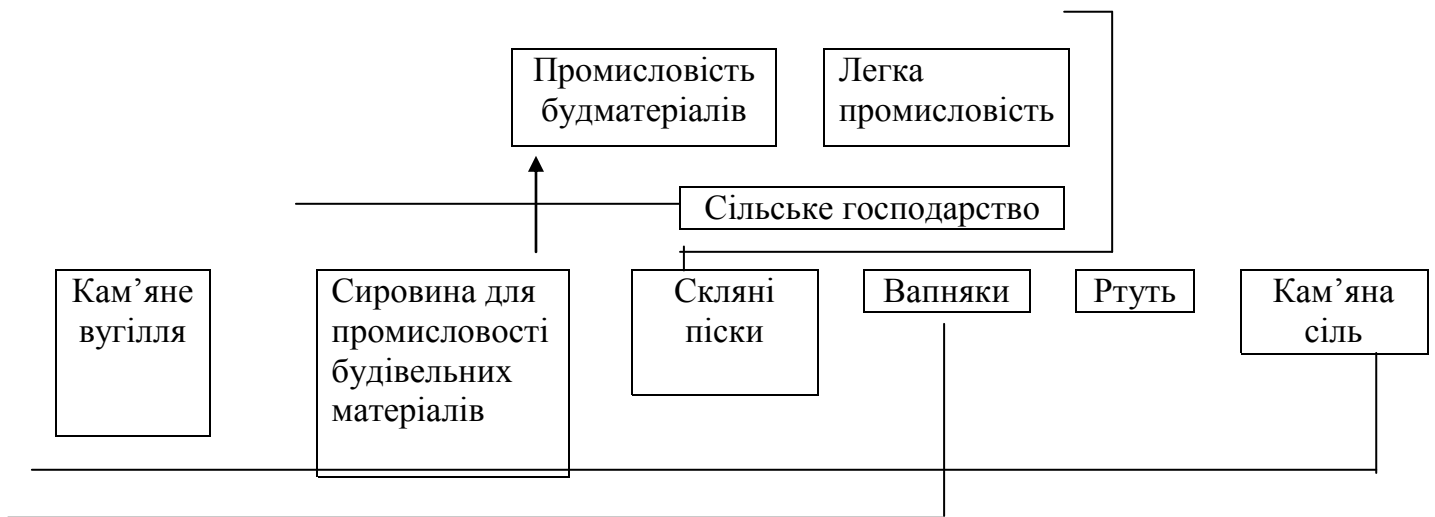

Рис. 10. Схема господарського комплексу Донецького економічного району

ЗАВДАННЯ № 2. Простежте горизонтальні і вертикальні зв'язки, характерні для господарського комплексу Донецького економічного району. Які з них дають можливість простежити ресурсну залежність (напрямки розвитку) окремих галузей комплексу?

ЗАВДАННЯ № 3. Аргументуйте висновки завдання 1 відповідними розрахунками. Для цього, користуючись формулою для визначення спеціалізації регіонів, визначте коефіцієнт спеціалізації низки галузей (додатки Ж, З, И, К).

Рівень спеціалізації визначають за коефіцієнтом, який розраховують за формулою:

$$K_c = \text{Вер} / \text{Вк},$$

де K_c — коефіцієнт спеціалізації; Вер — виробництво в економічному районі; Вк — виробництво в країні.

Значення K_c до 0,20 свідчить про низький рівень спеціалізації господарства; 0,21-0,40 — середній; 0,41-0,60 — високий; 0,61 і більше — для поглибленої спеціалізації господарства.

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті позначте промислові вузли Донецького економічного району та вкажіть їх спеціалізацію. (Джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 5. Заповніть праву частину таблиці:

Продукція хімічної промисловості	Центри виробництва
Мінеральні добрива	
Кислоти	
Сировина для виробництва пластмас	

ЗАВДАННЯ № 6. Назвіть основні види транспорту Донецького економічного району?

ЗАВДАННЯ № 7. Якими галузями промисловості виділяється Донецько-Макіївський промисловий вузол?

ЗАВДАННЯ № 8. Складіть порівняльну характеристику Маріупольського та Краматорсько-Костянтинівського промислових вузлів.

ЗАВДАННЯ № 9. Який зв'язок існує між природоресурсним потенціалом і спеціалізацією господарського комплексу району?

ЗАВДАННЯ № 10. Продукцію яких галузей промисловості експортує Донецький район?

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни:

- економічний район;	- географічний поділ праці;
- район;	- регіон;
- промисловий вузол;	- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.

2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.

3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.

4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.

5. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.

6. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.

7. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.

8. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 11

Тема: Придніпровський економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Придніпровського економічного району. Розвивати уміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити розрахунки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Економіко-географічне положення Придніпровського економічного району.
2. Передумови, що сприяли інтенсивному економічному розвитку району.
3. Господарська спеціалізація Придніпровського економічного району.
4. Важка промисловість.
5. Харчова промисловість.
6. Структура господарства.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Накресліть схему господарського комплексу Придніпровського економічного району.

ЗАВДАННЯ № 2. Проаналізуйте особливості ресурсної бази Придніпровського економічного району. Назвіть галузі, які розвиваються (джерело: додатки З, И, К, Л, М).

ЗАВДАННЯ № 3. Заповніть таблицю 1 (джерело: додатки Ц та Ш). Поясніть, чому в даному районі набув розвитку гідроенергопромисловий цикл.

Таблиця 1

Енерговиробничі цикли та промислові вузли Придніпровського економічного району

Найменування ЕВЦ	Галузі і виробництва, що до нього входять	Паливна база ЕВЦ	Промислові вузли, в яких даний ЕВЦ представлений	Промисловий вузол, що відображає спеціалізацію району (+)

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті позначте промислові вузли Придніпровського економічного району та вкажіть їх спеціалізацію (джерело додаток Щ).

ЗАВДАННЯ № 5. Порівняйте спеціалізацію Дніпропетровсько-Дніпродзержинського та Запорізького промислових вузлів. Вкажіть їх спільні та відмінні риси. Поясніть причини, що визначили особливості їх спеціалізації.

ЗАВДАННЯ № 6. Визначте частку Запорізького промислового вузла у виробництві автомобілів в Україні (джерело: додаток Н).

ЗАВДАННЯ № 7. Придніпровський економічний район є одним з найважливіших сільськогосподарських районів України. На нього припадає 11,4% сільськогосподарських угідь та 12% ріллі в Україні. Простежте зв'язки сільського господарства з особливостями природних умов району.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;
- район;
- промисловий вузол;
- географічний поділ праці;
- регіон;
- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України : [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України: [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.

5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.

6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.

7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.

8. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України : [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота №12

Тема: Північно-Східний економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Північно-Східного економічного району. Розвивати уміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити розрахунки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Економіко-географічне положення Північно-Східного економічного району.

2. Передумови, що сприяли інтенсивному економічному розвитку району.

3. Господарська спеціалізація Північно-Східного економічного району.

4. Машинобудування.

5. Харчова промисловість.

6. Сільське господарство.

7. Структура господарства.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Побудуйте схему господарського комплексу Північно-Східного економічного району. Визначте місце і значення в ньому машинобудування, хімічної і паливної промисловості. Обґрунтуйте свої висновки відповідними розрахунками. (Джерело: формула для визначення коефіцієнта спеціалізації економічних районів, додатки П, Р).

ЗАВДАННЯ № 2. Заповніть таблицю 1 (джерело: додатки Ц, Ш). Які перспективи розвитку нафтогазоенергохімічного циклу Північно-Східного економічного району?

Енерговиробничі цикли Північно-Східного економічного району

Найменування ЕВЦ	Галузі і виробництва району	Сировинна база ЕВЦ		Повнота циклу	Провідні центри
		своя	привізна		

ЗАВДАННЯ № 3. На контурній карті позначте промислові вузли Північно-Східного економічного району та вкажіть спеціалізацію (джерело: додаток Щ).

ЗАВДАННЯ № 4. Однією зі складових Харківського промислового вузла є машинобудування. Які фактори (умови) визначили таку спеціалізацію промислового вузла?

ЗАВДАННЯ № 5. Полтавська область традиційно виділяється серед інших областей своїм сільським господарством, зокрема рослинництвом. Користуючись додатком С, визначте питому частку (у %) Полтавської області у виробництві основних видів рослинницької продукції.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;
- район;
- регіон;
- географічний поділ праці;
- промисловий вузол;
- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України: [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.

8. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К.: ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 13

Тема: Столичний економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Столичного економічного району. Розвивати вміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити розрахунки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Економіко-географічне положення Столичного економічного району.
2. Передумови, що сприяли інтенсивному економічному розвитку району.
3. Господарська спеціалізація Столичного економічного району.
4. Машинобудування.
5. Легка промисловість.
6. Харчова промисловість.
7. Хімічна промисловість.
8. Структура господарства.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. На контурній карті підпишіть назви адміністративних одиниць, які відносяться до Столичного економічного району.

ЗАВДАННЯ № 2. Наведіть аргументи (за і проти) доцільності виділення Столичного економічного району в даному складі.

ЗАВДАННЯ № 3. Простежте особливості розвитку провідних енерговиробничих циклів (зокрема, машинобудівничого, нафтогазоенергохімічного) у Столичному економічному районі. Назвіть провідні галузі (виробництва), що входять до їх складу.

ЗАВДАННЯ № 4. Складіть економіко-географічну характеристику Київського промислового вузла. Вкажіть галузі (виробництва), розвиток і функціонування яких значною мірою залежить від столичного (центрального) положення даного промислового вузла.

ЗАВДАННЯ № 5. Доведіть домінуючу роль Київського промислового вузла (м. Києва) у Столичному економічному районі (джерело: додаток Т).

ЗАВДАННЯ № 6. На контурній карті вкажіть спеціалізацію промислових вузлів Столичного економічного району(джерело: додаток ЩЗ).

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;	- район;
- промисловий вузол;	- географічний поділ праці;
- регіон;	- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України: [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К.: ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 14

Тема: Центральний економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Центрального економічного району. Вдосконалення уміння роботи з інформацією.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Головні передумови розвитку Центрального району.
2. Соціально-економічний розвиток району.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. З'ясуйте, які природні ресурси має Центральний економічний район. Яким чином агрокліматичні ресурси пов'язані зі спеціалізацією району? (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 2. Складіть схему АПК Центрального економічного району. Вкажіть основні напрямки розвитку рослинництва і тваринництва в районі.

ЗАВДАННЯ № 3. На контурній карті позначте центри, які обслуговують АПК. Вкажіть їх спеціалізацію.

ЗАВДАННЯ № 4. Проаналізуйте галузі й виробництва харчової промисловості.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;

- географічний поділ праці;

- район;
- промисловий вузол;
- регіон;
- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
9. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 15

Тема: Подільський економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Подільського економічного району. Розвивати вміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити розрахунки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Економіко-географічне положення Подільського економічного району.
2. Передумови розвитку району.
3. Господарська спеціалізація Подільського економічного району.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Дайте оцінку економіко-географічного положення Подільського економічного району. Вкажіть переваги від зв'язків із сусідніми районами.

ЗАВДАННЯ № 2. Побудуйте схему господарського комплексу Подільського економічного району (джерело: додаток Ш).

ЗАВДАННЯ № 3. Проаналізуйте структуру харчової промисловості Подільського економічного району. Вкажіть зв'язок із сільським господарством району.

ЗАВДАННЯ № 4. Визначте питому частку (у %) Подільського економічного району у виробництві цукру піску за 1990 та 2008рр. (джерело: додаток У).

ЗАВДАННЯ № 5. На контурній карті позначте промислові вузли Подільського економічного району та вкажіть їх спеціалізацію (джерело: додаток Щ).

Ш. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;	- географічний поділ праці;
- район;	- регіон;
- промисловий вузол;	- промисловий центр.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
9. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 16

Тема: Карпатський економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Карпатського економічного району. Вдосконалення уміння роботи з інформацією.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Особливості економіко-географічного положення Карпатського економічного району.
2. Рекреаційні ресурси району.
3. Природні умови та природні ресурси району.
4. Спеціалізація економічного району.
5. Основні проблеми Карпатського економічного району.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Складіть схему господарського комплексу Карпатського економічного району. Охарактеризуйте вплив природних ресурсів та економіко-географічного положення на спеціалізацію господарства району (джерело: додаток Ш).

ЗАВДАННЯ № 2. Заповніть таблицю 1.

Таблиця 1

Енерговиробничі цикли Карпатського економічного району

ЕВЦ	Галузі і виробництва, що до нього входять	Повнота циклу	Центри

ЗАВДАННЯ № 3. Складіть схему нафтогазоенергетичного циклу Карпатського економічного району. Порівняйте його з

нафтогазоенергохімічним циклом Північно-Східного економічного району (джерело: додаток П).

ЗАВДАННЯ № 4. Визначте питому частку району (у %) у виробництві паперу і картону (джерело: додатки Ф, Х).

ЗАВДАННЯ № 5. Складіть письмово економіко-географічну характеристику Львівського промислового вузла.

ЗАВДАННЯ № 6. На контурній карті позначте промислові вузли Карпатського економічного району і вкажіть їх спеціалізацію (джерело: додаток Щ).

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- енерговиробничий цикл;	- район;
- географічний поділ;	- галузева структура;
- промисловий вузол;	- аграрна економіка.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
9. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 17

Тема: Північно-Західний економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Північно-Західного економічного району. Вдосконалення уміння роботи з інформацією.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Характеристика промисловості Північно-Західного економічного району.
2. Сільське господарство Північно-Західного економічного району.
3. Природні ресурси економічного району.
4. Проблеми Північно-Західного району.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Дайте письмово оцінку сучасного економіко-географічного положення (ЕГП) Північно-Західного економічного району.

ЗАВДАННЯ № 2. Проаналізуйте основні демографічні показники Волинської та Рівненської областей. Охарактеризуйте риси, властиві демографічним показникам аграрно-індустріальних районів (джерело: додаток А).

ЗАВДАННЯ № 3. Складіть схему індустріально-аграрного циклу Північно-Західного економічного району.

ЗАВДАННЯ № 4. Накресліть схему економічних зв'язків Північно-Західного району з іншими районами.

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни

- економічний район;
- район;
- географічний поділ;
- галузева структура;
- регіон;
- аграрна економіка.

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / [за ред. проф. Шаблія О. І.]. – [Вид. друге, перероб. і доп.]. – Львів : Світ, 2000. – 680 с.
9. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

Практична робота № 18

Тема: Причорноморський економічний район

Мета: Вивчення особливостей розвитку і розміщення галузей, які визначають господарську спеціалізацію Причорноморського економічного району. Розвивати уміння та навички студентів аналізувати статистичні дані, робити висновки, будувати картосхеми.

Хід заняття

I. Опрацювання змісту теми за планом

1. Економіко-географічне положення Причорноморського економічного району.
2. Головні передумови економічного розвитку району.
3. Господарська спеціалізація Причорноморського економічного району.
4. Машинобудування.
5. Харчова промисловість.
6. Агропромисловий комплекс.
7. Рекреаційно-туристське господарство.

II. Виконання практичних завдань

ЗАВДАННЯ № 1. Дайте оцінку ЕГП Причорноморського економічного району. Яка участь даного району в зовнішньоекономічних зв'язках України? (джерело: Я).

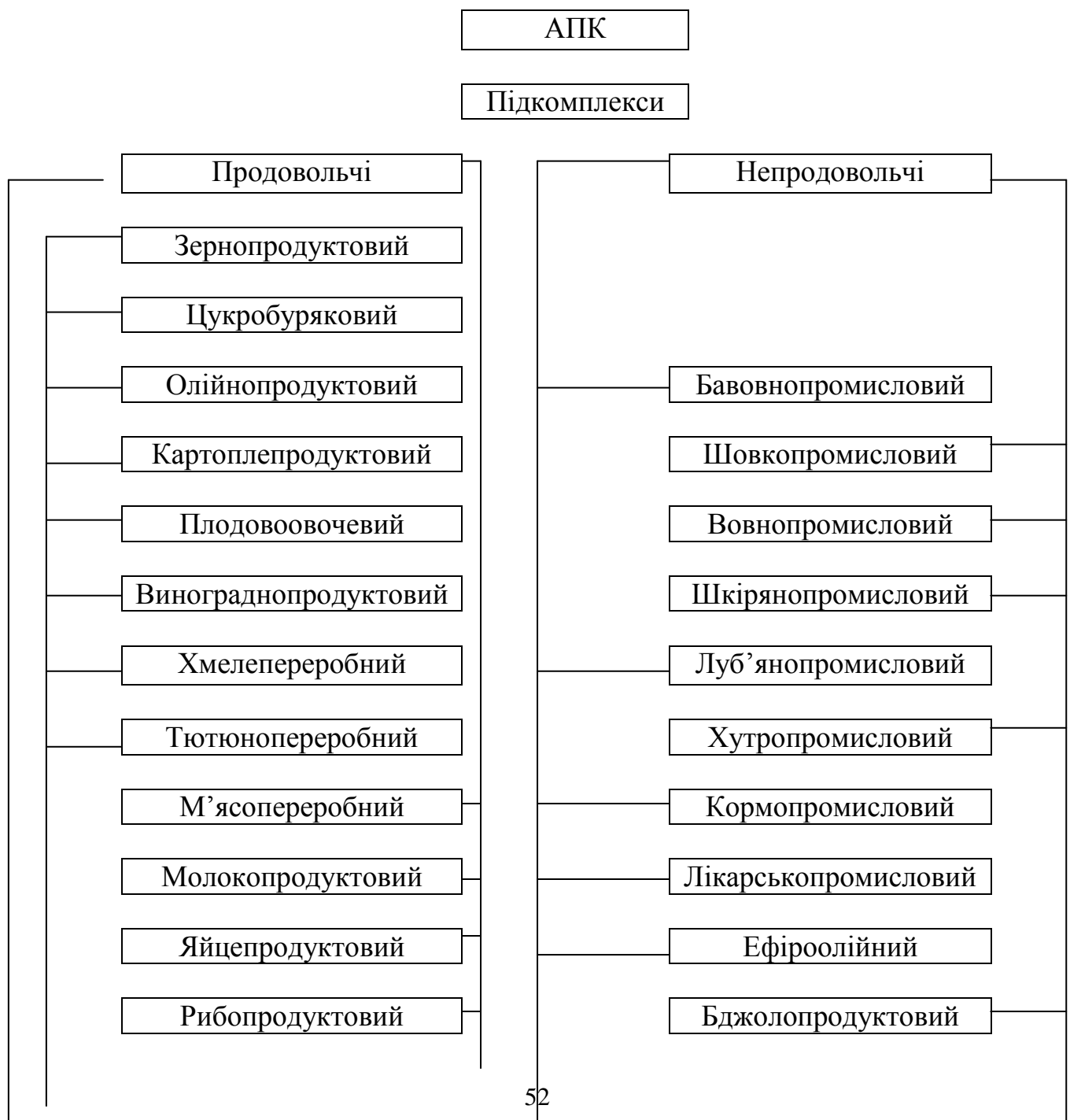
ЗАВДАННЯ № 2. Охарактеризуйте рекреаційні ресурси Причорноморського економічного району. На контурній карті позначте основні міста-курорти (джерело: атлас).

ЗАВДАННЯ № 3. Складіть схеми провідних галузевих АПК Причорноморського економічного району (зернопродуктового, плодовоовочевого, виноградопродуктового, ефіро-олійного) (дж.: рис. 5, 7).

ЗАВДАННЯ № 4. На контурній карті позначте портові міста Причорноморського економічного району).

III. Студент повинен знати і вміти пояснити терміни:

- економічний район;
- район;
- промисловий вузол;
- географічний поділ праці;
- регіон;
- агропромисловий комплекс.

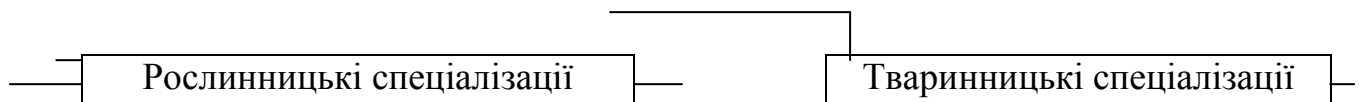

Рис. 7. Спеціалізовані АПК

Література для опрацювання

1. Горленко І. О. Економічні райони України: [книга] / І. О. Горленко, Л. Л. Тарангул – К., 1999, 213 с.
2. Жук М. В. Комерційна географія України: підручник для студентів географічних та економічних спеціальностей вищих закладів освіти. / Жук М. В. – Чернівці : Прут, 1998. – 360 с.
3. Заставний Ф. Д. Географія України : [книга] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1990. – 360 с.
4. Іщук С. І. Географія промислових комплексів / Іщук С. І. – К. : Віпол, 1993. – 133 с.
5. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник / Пістун М. Д. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 416 с.
7. Розміщення продуктивних сил України: підручник / [за ред. Є. П. Качана]. – К., 1997. – 375 с.
8. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів (областей) України: [книга] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Природні умови та ресурси.
2. Населення і трудові ресурси.
3. Історичні особливості розвитку України.
4. Зміни галузевої структури економіки України.
5. Типи структури виробництва товарів регіонів України.
6. Трансформаційні процеси і регіональні відмінності у розвитку промисловості України.
7. Рівень промислового виробництва в областях України.
8. Рівень екологічної ефективності промисловості України.
10. Регіональні відмінності розвитку паливно-енергетичного комплексу України.
11. Галузі ПЕК України.
12. Паливна ланка ПЕК України.
13. Енергетична ланка ПЕК.
14. Групування областей за галузевою структурою ПЕК.
15. Основні напрями трансформації ПЕК України.
16. Динаміка розвитку АПК України.
17. Трансформаційні процеси в АПК України.
18. Функціонування сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні.

19. Розвиток державних господарств в Україні.
20. Зерново-промислове виробництво України.
21. Бурякоцукрове виробництво України.
22. Олійножировий підкомплекс України.
23. Територіальна організація виробництва картоплі.
24. Виробництво овочів в Україні.
25. Тваринницько-промислова ланка АПК України.
26. Регіональні відміни рівня розвиненості будівельної індустрії України.
27. Економічне районування України.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Тваринницькі агропромислові комплекси. Особливості їх розміщення, проблеми та перспективи розвитку.
2. Промисловість будматеріалів Столичного економічного району. Фарфоро-фаянсова та алмазопереробна промисловість.
3. Економіко-географічна характеристика Причорноморського економічного району.
4. Агропромисловий комплекс України. Його структура та особливості розвитку. Розміщення та розвиток рослинницьких агропромислових комплексів.
5. Машинобудівний та лісохімічний комплекси Столичного економічного району. Їх розміщення та особливості розвитку.
6. Економіко-географічна характеристика Карпатського економічного району.
7. Лісова промисловість України. Проблеми та перспективи її розвитку.
8. Місце Столичного економічного району у загальнодержавному територіальному поділі праці. Особливості та розміщення його паливно-енергетичного комплексу.
9. Легка і харчова промисловість Центрального економічного району.
10. Хімічна промисловість. Її структура, розміщення та особливості розвитку.
11. Економіко-географічна характеристика Північно-Західного економічного району.
12. Легка і харчова промисловість Столичного економічного району.
13. Сировинна база металургійної промисловості України. Особливості її розміщення та перспективи розвитку.
14. Природний рух населення. Регіональні відмінності природного руху населення України.

15. Передумови розвитку Північно-Східного району. Галузі, які визначають господарську спеціалізацію Північно-Східного району.

16. Авіаційна промисловість України. Розвиток ракетно-космічного комплексу.

17. Економіко-географічне положення та оцінка природно-ресурсного потенціалу Столичного економічного району.

18. Паливно-енергетичний, машинобудівний та нафтохімічний комплекси Центрального економічного району. Чорна металургія.

19. Транспортне машинобудування України. Його розміщення та розвиток.

20. Рекреаційні ресурси України. Їх економіко-географічна характеристика.

21. Економіко-географічна характеристика Донецького економічного району.

22. Розміщення та розвиток сільськогосподарського та тракторного машинобудування в Україні.

23. Лісові ресурси України. Їх економіко-географічна характеристика.

24. Економіко-географічне положення та природно-ресурсний потенціал Центрального економічного району.

25. Машинобудівний комплекс України. Його структура, особливості розміщення та розвитку.

26. Водні ресурси України. Їх економіко-географічна характеристика та господарська оцінка.

27. Населення та його розселення по території Центрального економічного району. Особливості структури та перспективи розвитку господарського комплексу.

28. Чорна та кольорова металургія Придніпровського економічного району. Її розміщення, проблеми та перспективи розвитку.

29. Рудні та нерудні ресурси України. Їх економіко-географічна оцінка.

30. Економіко-географічна оцінка залізничного та автомобільного транспорту.

31. Земельні, мінерально-сировинні та паливні ресурси України. Їх економіко-географічна оцінка та проблеми раціонального використання.

32. Економіко-географічна характеристика Подільського економічного району.

33. Транспортний комплекс Столичного економічного району.

34. Металургійний комплекс Донецького економічного району. Чорна металургія. Проблеми та перспективи розвитку.

35. Природно-ресурсний потенціал України. Його господарська оцінка.

36. Транспортний комплекс Північно-Східного економічного району.

37. Електроенергетика України. Її структура, особливості розвитку та розміщення.

38. Транспортний комплекс Столичного економічного району.
39. Сільське господарство Північно-Східного економічного району. Його розміщення та особливості розвитку.
40. Вугільна промисловість України. Особливості її розміщення та перспективи розвитку.
41. Агропромисловий комплекс Столичного економічного району. Його структура, розміщення та особливості розвитку.
42. Галузева структура Придніпровського економічного району.
43. Паливно-енергетичний комплекс України. Паливна промисловість. Особливості розміщення та перспективи розвитку нафтогазового комплексу.
44. Вплив людського фактора на розміщення і розвиток продуктивних сил України.
45. Легка і харчова промисловість Північно-Східного економічного району.
46. Сучасна демографічна ситуація в Україні та чинники, які її зумовлюють.
47. Соціально-економічні передумови розвитку сільського господарства України.
48. Природні умови і ресурси Північно-Західного економічного району.
49. Особливості статево-вікової структури населення України. Міське і сільське населення.
50. Територіальний поділ праці як об'єктивний процес розвитку продуктивних сил.
51. Особливості розміщення та розвитку хімічної промисловості Північно-Східного економічного району.
52. Природний рух населення України. Міграції населення.
53. Легка промисловість України. Її розміщення та особливості розвитку.
54. Машинобудівний комплекс Північно-Східного економічного району.
55. Особливості галузевої структури народного господарства України.
56. Комплекс по виробництву товарів народного споживання. Його розміщення та розвиток.
57. Економіко-географічне положення та оцінка природно-ресурсного потенціалу Північно-Східного економічного району. Його місце у загальнодержавному поділі праці.
58. Чисельність та динаміка населення України. Закономірності та особливості його розміщення і динаміки.
59. Промисловість будівельних матеріалів. Її розміщення та розвиток.
60. Економіко-географічна характеристика Придніпровського економічного району.

61. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил України.
62. Територіально-виробничі комплекси Столичного економічного району. їх структура та особливості розвитку.
63. Економіка України у системі міжнародного поділу праці.
64. Міграції. Сучасні міграційні процеси в Україні, їх причини.
65. Основні галузі хімічної промисловості України та принципи їх розміщення.
66. Особливості геополітичного і транспортно-географічного положення Карпатського регіону.

Рекомендації до виконання різних видів робіт

Практична робота – одна з форм учбової роботи студентів, мета якої закріплення теоретичного матеріалу лекцій, більш глибоке його засвоєння, формування практичних професійних вмінь та навичок, оволодіння конкретними способами і прийомами, необхідними вчителю для самостійного моделювання та організації навчального процесу.

Підготовка до практичної роботи здійснюється відповідно до планів практичних робіт, де вказані теми робіт, питання для обговорення, практичні завдання, фрагменти навчального процесу для моделювання та демонстрації, питання винесені на самостійне вивчення, а також наводиться список основної навчально-методичної літератури.

Підготовка до практичної роботи містить:

- ознайомлення з питаннями, які виносяться на обговорення;
- вивчення, складання анотацій і/або конспектування рекомендованої літератури;
- складання тез чи розгорнутого виступу з кожного питання, розрахованого на 3-5 хвилин;
- моделювання планів-конспектів фрагментів навчального процесу, вивчення яких включає практична робота.

Особливу увагу студенти повинні приділяти опрацюванню підручників, нормативних документів, монографій, збірникам науково-методичних праць, статей в періодичних виданнях; правильно оформляти конспекти, тези, плани-конспекти фрагментів уроків.

Рекомендації до виконання практичних робіт:

- відповіді повинні мати логічну послідовність (починаючи від обґрунтування проблеми і закінчуючи висвітленням конкретних шляхів її вирішення);
- доповнення повинні бути по суті обговорюваного питання;
- зауваження – конструктивними, конкретними та аргументованими;
- практичні завдання виконуються у письмовій формі.

Самостійна робота студентів включає час, використаний на вивчення конспектів лекцій, підручників, науково-методичної фахової літератури, написання доповідей, рефератів та коротких відповідей на питання, винесені на самостійне вивчення, особисту експериментально-практичну роботу під час педагогічної та виробничої практик.

Рекомендації до самостійної роботи студентів:

- при вивченні матеріалу за конспектами лекцій, підручниками, науково-методичною літературою особливу увагу приділяти основним термінам та поняттям;

- для кращого розуміння та засвоювання навчального матеріалу створювати опорні структурно-логічні конспекти до кожної теми;

- під час проходження фахової практики застосовувати елементи різних навчальних технологій та аналізувати результати навчання;

- при написанні реферату пам'ятати, що він являє собою коротке викладення в письмовій формі певного наукового матеріалу і є результатом самостійного вивчення студентом науково-методичних робіт. Студент повинен продемонструвати вміння виділяти головне, бачити проблеми, яким присвячена робота, шляхи та способи їх вирішення;

- реферат повинен мати чітку структуру: вступ, в якому обґрунтовується важливість даного дослідження; основна частина, яка розкриває зміст роботи, її основні напрямки; висновок, в якому студент коротко представляє основні підсумки.

Індивідуальна робота студентів є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для як найповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність. *Індивідуальні заняття* проводяться під керівництвом викладача з одним або кількома студентами в поза аудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою і затвердженим деканом факультету. *Індивідуальні заняття* на молодших курсах спрямовуються здебільшого на поглиблене вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, а на старших вони мають науково-дослідний характер. *Консультації* є доброю співпрацею викладача із студентами при умові, якщо є чіткі конкретні запитання або проблематика, які самостійно не можуть бути опрацьовані за певних причин.

Рекомендації до індивідуальної роботи студентів:

- при написанні реферату пам'ятати, що він являє собою коротке викладення в письмовій формі певного наукового матеріалу і є результатом самостійного вивчення студентом наукових робіт. Студент повинен продемонструвати вміння виділяти головне, бачити проблеми, яким присвячена робота, шляхи та способи їх вирішення. Реферат повинен мати чітку структуру: вступ, в якому обґрунтовується важливість даного дослідження; основна частина, яка розкриває зміст роботи, її основні напрямки; висновок, в якому студент коротко представляє основні підсумки. Бажано, щоб реферат був пов'язаний з подальшою курсовою роботою;

- графічні моделі повинні відбивати найсуттєвіші риси географічних об'єктів чи процесів, що моделюються;
- опрацювання матеріалів періодичних видань повинно відповідати наступним вимогам: відповідність обраному питанню; сучасність та актуальність; реферативне викладення;
- презентація повинна вміщувати основні положення дослідження: концептуальні, фактологічні, структурні, висновки та основні джерела інформації;
- плани-конспекти повинні відповідати уніфікованим вимогам до їхнього проектування.

Тестування поточного і підсумкового рівня знань студентів

1. Назвіть області, які входять до складу Північно-Західного економічного району
 - а) Волинська, Рівненська, Львівська;
 - б) Волинська, Рівненська, Житомирська;
 - в) Волинська, Рівненська;
 - г) Волинська, Львівська.
2. Назвіть області, які входять до складу Столичного економічного району
 - а) Київська, Житомирська;
 - б) Київська, Чернігівська, Житомирська;
 - в) Київська, Житомирська, Сумська;
 - г) Київська, Чернігівська.
3. Назвати найбільший центр чорної металургії у Приазов'ї
 - а) Маріуполь;
 - б) Мелітополь;
 - в) Костянтинівка;
 - г) Запоріжжя.
4. Який економічний район займає перше місце в Україні за часткою промисловості у валовій продукції нашої країни
 - а) Донецький;
 - б) Північно-Східний;
 - в) Центральний;
 - г) Карпатський.
5. Назвати чотири найбільші центри виробництва фосфорних добрив в Україні
 - а) Суми, Костянтинівка, Черкаси, Житомир;
 - б) Черкаси, Одеса, Суми, Житомир;
 - в) Суми, Костянтинівка, Черкаси, Житомир;
 - г) Суми, Костянтинівка, Одеса, Вінниця.
6. Загальна протяжність сухопутних кордонів України складає

- а) 5631км;
 - б) 4631 км;
 - в) 6631 км;
 - г) 7590 км.
7. Найдовший сухопутний кордон Україна має з
- а) Туреччиною;
 - б) Росією;
 - в) Польщею;
 - г) Словаччиною.
8. У межах якої області знаходиться Буковина
- а) Чернівецької;
 - б) Івано-Франківської;
 - в) Закарпатської;
 - г) Львівської.
9. У межах якої області знаходиться Покуття
- а) Одеської;
 - б) Хмельницької;
 - в) Івано-Франківської;
 - г) Полтавської.
10. Формування сучасних кордонів України було завершено
- а) до 1933 року;
 - б) на початку ХХ століття;
 - в) у 1954 році;
 - г) до 1940 року.
11. Загальна протяжність кордонів України складає
- а) 5631км;
 - б) 4631 км;
 - в) 6631 км;
 - г) 7590км.
12. В адміністративному плані територія України поділяється на
- а) 27 адміністративних областей і АРК;
 - б) 24 адміністративні області та АРК;
 - в) 25 адміністративних областей і АРК;
 - г) 24 адміністративні області.
13. Найвищий рівень місцевого самоврядування в Україні має
- а) адміністративний район;
 - б) автономна республіка;
 - в) сільська рада;
 - г) міська рада.
14. Основним залізрудним басейном України є
- а) Білозерський;
 - б) Криворізький;
 - в) Кременчуцький;
 - г) Керченський.

15. Видобуток кам'яного вугілля в Донецькому басейні скорочується з таких причин

- а) малопотужні вугільні пласти;
- б) відкритий видобуток вугілля дешевший;
- в) не вигримує конкуренції з більш дешевим вугіллям з Польщі та Росії;
- г) глибоке залягання вугільних пластів;
- г) зменшення видобутку має суб'єктивний характер.

16. Виберіть родовища нафти

- а) Качанівське;
- б) Шебелинське;
- в) Сагайдацьке;
- г) Єфремівське;
- г) Дашава.

17. Марганцеві руди в Україні добувають в областях

- а) Донецькій;
- б) Дніпропетровській;
- в) Запорізькій;
- г) Полтавській.

18. Розміщення підприємств важкого машинобудування залежить від розташування

- а) наукових центрів;
- б) військово-промислового комплексу;
- в) металургійної бази;
- г) підприємств споживачів.

19. Розміщення підприємств сільськогосподарського машинобудування залежить від

- а) металургійної бази;
- б) споживача;
- в) водних ресурсів;
- г) науково-технічного потенціалу.

20. Для виробництва харчової рослинної олії в Україні в основному використовуються такі культури

- а) кукурудзу;
- б) оливки;
- в) соняшник;
- г) сою;
- г) льон-довгунець.

21. Провідними видами транспорту в Україні є

- а) водний;
- б) автомобільний;
- в) морський;
- г) залізничний;
- г) трубопровідний.

22. АПК України

- а) являє собою сукупність галузей рослинництва і тваринництва;

- б) є міжгалузевим комплексом;
 - в) складається з усіх галузей харчової промисловості;
 - г) функціонально-галузеві зв'язки промислових підприємств певної території.
23. В Україні вирощують такі технічні культури
- а) коноплю;
 - б) бавовник;
 - в) соняшник;
 - г) кенаф;
 - г) джут.
24. Основні рекреаційні райони України
- а) Донбас;
 - б) Південний берег Криму;
 - в) Українське Полісся;
 - г) Карпати;
 - г) Слобожанщина.
25. Переважна більшість адміністративних областей України були утворені
- а) після 1944 року;
 - б) у 1954 році;
 - в) до 1939 року;
 - г) на початку 1930-х років.
26. Назвіть теплові електростанції
- а) Вуглегірська;
 - б) Запорізька;
 - в) Каховська;
 - г) Зміївська;
 - г) Хмельницька.
27. Основними факторами, які визначають розміщення підприємств чорної металургії є
- а) сировинний;
 - б) енергетичний;
 - в) трудовий;
 - г) паливний;
 - г) транспортний.
28. Вкажіть центри чорної металургії України
- а) Донецьк;
 - б) Одеса;
 - в) Харків;
 - г) Кривий Ріг;
 - г) Київ.
29. Визначте провідні машинобудівні центри в Україні
- а) Дніпродзержинськ;
 - б) Львів;
 - в) Київ;
 - г) Запоріжжя;

г) Донецьк.

30. Назвіть провідний центр ракетно-космічного комплексу в Україні

а) Київ;

б) Одеса;

в) Харків;

г) Дніпропетровськ.

31. Провідними рослинницькими АПК в Україні є

а) плодоовочевий;

б) бурякоцукровий;

в) тютюнопереробний;

г) олійнопродуктовий;

г) зернопродуктовий.

32. Провідною областю по валовому збору цукрових буряків в Україні є

а) Полтавська;

б) Сумська;

в) Вінницька;

г) Тернопільська.

33. Розміщення цукрової промисловості орієнтується на

а) споживача;

б) транспорт;

в) район вирощування;

г) трудові ресурси.

34. З усіх галузей легкої промисловості в Україні найбільш широку географію мають

а) взуттєва;

б) текстильна;

в) швейна;

г) трикотажна;

г) шкіряна.

35. Назвіть центри суднобудування в Україні

а) Миколаїв;

б) Кривий Ріг;

в) Херсон;

г) Черкаси;

г) Київ.

36. Назвати підрайони Південної вугільно-металургійної бази

а) Придніпровський;

б) Нікопольський;

в) Керченський;

г) Донецький;

г) Криворізький.

37. Назвати відомі центри виробництва калійних добрив в Україні

а) Перекоп;

б) Слов'янськ;

в) Хуст;

г) Калуш;

г) Стебник.

38. Назвіть відомі у Столичному економічному районі центри верстатобудування

а) Васильків;

б) Житомир;

в) Вінниця;

г) Ніжин.

39. Назвіть відомі в Україні центри виробництва труб

а) Кривий Ріг;

б) Дніпродзержинськ;

в) Дніпропетровськ;

г) Новомосковськ;

г) Нікополь.

40. В якому економічному районі найвища частка українців у загальній кількості населення

а) Причорноморському;

б) Донецькому;

в) Північно-Східному;

г) Подільському.

41. До якої європейської столиці найменша відстань від м. Львова

а) Варшава;

б) Відень;

в) Будапешт;

г) Бухарест.

42. Де знаходиться і на чому спеціалізується АТ “Норд”

а) автомобілі (Кременчук);

б) лижі (Мукачеве);

в) турбіни (Харків);

г) холодильники (Донецьк);

г) екскаватори (Кременчук).

43. Який економічний район домінує в Україні за видобутком нафти та газу

а) Причорноморський;

б) Північно-Східний;

в) Карпатський;

г) Донецький;

г) Придніпровський.

44. Які галузі машинобудування характерні для Харківського економічного вузла

а) тракторне;

б) енергетичне;

в) суднобудування;

г) космічне та авіаційне;

г) вагонобудування.

45. У яких областях Столичного економічного району розміщені основні центри фарфоро-фаянсової промисловості
- а) Київській;
 - б) Житомирській;
 - в) Чернігівській;
 - г) м. Київ.
46. На території яких областей знаходиться Західний Донбас
- а) Донецька;
 - б) Луганська;
 - в) Дніпропетровська;
 - г) Полтавська;
 - г) Харківська.
47. Де знаходиться єдиний в Україні комбінат з виробництва натурального шовку
- а) Житомир;
 - б) Біла Церква;
 - в) Київ;
 - г) Коростень;
 - г) Черкаси.
48. Провідне місце в природно-ресурсному потенціалі Подільського економічного району мають
- а) мінеральні ресурси;
 - б) рекреаційні;
 - в) агрокліматичні;
 - г) водні;
 - г) трудові.
49. В якому економічному районі частка міського населення найвища
- а) Донецькому;
 - б) Північно-Східному;
 - в) Карпатському;
 - г) Столичному.
50. Який фактор має вирішальний вплив на розміщення підприємств сільськогосподарського машинобудування
- а) сировинний;
 - б) енергетичний;
 - в) споживчий;
 - г) трудовий.
51. Центрами виробництва цементу в Україні є
- а) Здолбунів;
 - б) Амвросіївка;
 - в) Житомир;
 - г) Сарни;
 - г) Луцьк.
52. Вкажіть найбільше родовище ртутних руд в Україні
- а) Березівське;

- б) Нікопольське;
- в) Микитівське;
- г) Керченське.

53. Вкажіть основні центри виробництва соди в Україні

- а) Луганськ;
- б) Калуш;
- в) Словянськ;
- г) Лисичанськ;
- г) Макіївка.

54. Яке поняття визначено так: „територіально цілісна частина народного господарства країни, що охоплює економічні й соціальні сфери та їхнє географічне середовище в межах певної території”

- а) галузевий економічний район;
- б) інтегральний економічний район;
- в) інтегральний соціальний район;
- г) компонентний економічний район.

55. Вкажіть територіальне розміщення українських єврорегіонів

Єврорегіони	Області України
а) Нижній Дунай	1. Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська
б) Верхній Прут	2. Волинська
в) Буг	3. Одеська
г) Карпатський	4. Волинська, Рівненська, Львівська 5. Чернівецька 6. Вінницька

56. Провідною галуззю господарства України є

- а) транспорт;
- б) сільське господарство;
- б) промисловість.

57. Річкові і морські судна випускають у

- а) Києві;
- б) Черкасах;
- в) Світловодську.

58. Виробництво будівельних матеріалів з деревини у своєму розміщенні орієнтується головним чином на

- а) споживача;
- б) сировину;
- в) порти;
- г) великі електростанції.

59. Основний центр видобутку бурого вугілля знаходиться у

- а) Житомирській області;
- б) Чернігівській області;
- в) Кіровоградській області.

60. Провідне місце в структурі легкої промисловості України належить

- а) текстильній промисловості;

- б) швейній промисловості;
в) шкіряній та взуттєвій промисловості.

Додаток А

**Коефіцієнти природного руху населення по адміністративних
одиницях України у 2009 р. (на 1000 наявного населення)***

	Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст населення	Дитяча смертність (до 1 року на 1000 народжених)
Україна	11,0	16,3	-5,3	10,0
АРК	11,9	15,6	-3,7	10,9
Вінницька	10,8	17,1	-6,3	9,8
Волинська	14,8	15,0	-0,2	7,3
Дніпропетровська	11,0	17,7	-6,7	10,8
Донецька	9,8	18,1	-8,3	12,2
Житомирська	11,3	18,3	-7,0	8,0
Закарпатська	14,7	13,0	1,7	11,4
Запорізька	10,3	16,5	-6,2	9,9
Івано-Франківська	12,3	13,3	-1,0	10,7
Київська	11,7	17,9	-6,2	7,3
Кіровоградська	10,2	18,6	-8,4	12,7
Луганська	9,5	18,0	-8,5	13,9
Львівська	11,3	13,7	-2,4	8,8
Миколаївська	11,2	16,6	-5,4	8,3
Одеська	12,0	15,9	-3,9	9,9
Полтавська	9,7	18,4	-8,7	8,3
Рівненська	14,8	14,1	0,7	9,0
Сумська	9,1	18,7	-9,6	10,0

Тернопільська	11,3	14,8	-3,5	9,9
Харківська	9,8	16,2	-6,4	9,4
Херсонська	11,3	16,3	-5,0	11,4
Хмельницька	11,0	17,0	-6,0	9,2
Черкаська	9,5	17,9	-8,4	11,3
Чернівецька	12,2	13,5	-1,3	10,1
Чернігівська	8,9	21,1	-12,2	7,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Б

Розподіл постійного населення за основними віковими групами по адміністративних одиницях України (на 1 січня 2010 р.)*

	Кількість населення, тис.	у тому числі у віці			Відсотків до всього населення, у віці		
		молодшому за працездатний	працездатному	старшому за працездатний	молодшому за працездатний	працездатному	старшому за працездатний
Україна	46143,7	7005,0	27846,9	11111,4	15,2	60,6	24,2
АРК	1967,3	290,3	1203,1	465,1	14,8	61,4	23,8
Вінницька	1660,0	267,7	952,9	432,3	16,2	57,6	26,2
Волинська	1036,2	205,4	614,4	213,7	19,9	59,4	20,7
Дніпропетровська	3374,2	484,7	2052,9	833,3	14,4	60,9	24,7
Донецька	4500,5	583,6	272,6	1178,1	13,0	60,7	26,3
Житомирська	1294,2	220,9	752,8	321,3	17,1	58,1	24,8
Закарпатська	1243,4	249,9	760,1	230,4	20,1	61,3	18,6
Запорізька	1821,3	254,9	1108,5	457,1	14,0	60,9	25,1
Івано-Франківська	1381,1	252,9	829,5	295,9	18,4	60,2	21,4
Київська	1727,9	264,9	1036,9	420,3	15,4	60,2	24,4
Кіровоградська	1027,0	156,8	594,8	269,3	15,3	58,3	26,4
Луганська	2331,8	298,0	1429,1	600,1	12,8	61,4	25,8

Львівська	2552,9	431,8	1542,6	560,1	17,0	60,9	22,1
Миколаївська	1195,8	185,5	728,7	280,9	15,5	61,0	23,5
Одеська	2392,2	375,3	1457,8	547,9	15,8	61,2	23,0
Полтавська	1511,4	213,4	891,7	398,5	14,2	59,3	26,5
Рівненська	1151,0	237,8	685,2	226,9	20,7	59,6	19,7
Сумська	1184,0	162,7	709,7	309,3	13,8	60,0	26,2
Тернопільська	1093,3	188,0	644,6	257,4	17,3	59,1	23,6
Харківська	2782,4	358,6	1724,3	683,9	13,0	62,3	24,7
Херсонська	1099,2	175,9	667,5	254,3	16,0	60,8	23,2
Хмельницька	1341,4	217,9	780,1	340,2	16,3	58,3	25,4
Черкаська	1304,2	191,2	758,3	351,1	14,7	58,3	27,0
Чернівецька	904,1	163,1	541,9	195,9	18,1	60,1	21,8
Чернігівська	1121,3	153,4	638,6	320,8	13,8	57,4	28,8

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток В

**Кількість чоловіків і жінок по адміністративних одиницях України
(наявного населення, тис.)***

	1989		2009		На 1000 жінок припадає чоловіків	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	1989	2009
Україна	23908	27799	21184	24778	860	855
АРК	960	1103	895	1062	870	843
Вінницька	867	1066	775	896	813	843
Волинська	501	560	484	548	895	884
Дніпропетровська	1794	2087	1538	1832	860	840
Донецька	2473	2859	2036	2451	865	831
Житомирська	711	834	597	696	853	860
Закарпатська	604	648	594	646	932	920
Запорізька	961	1121	829	990	857	837
Івано-Франківська	670	753	649	729	890	890
Київська	888	1052	793	928	844	854
Кіровоградська	567	672	466	554	844	841
Луганська	1326	1537	1062	1264	863	840
Львівська	1305	1443	1197	1337	904	895
Миколаївська	618	713	551	643	867	856
Одеська	1232	1411	1114	1266	873	879

Полтавська	789	964	687	815	818	843
Рівненська	554	616	543	606	899	896
Сумська	648	785	538	543	825	837
Тернопільська	539	630	505	584	856	866
Харківська	1463	1732	1269	1497	845	848
Херсонська	580	660	507	589	879	861
Хмельницька	696	831	617	721	838	856
Черкаська	685	847	591	708	809	835
Чернівецька	436	502	421	479	869	879
Чернігівська	629	787	502	610	799	824

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Д

**Міжрегіональна міграція населення по адміністративних одиницях
України у 2009 р.***

	Осіб			На 100 тис. наявного населення		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Сальдо міграцій	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Сальдо міграцій
Україна	265960	265960	×	574,9	574,9	×
АРК	10472	9537	935	531,8	484,3	47,5
Вінницька	8995	11304	-2309	539,9	678,5	-138,6
Волинська	5094	5065	29	491,5	488,7	2,8
Дніпропетровська	12770	15018	-2248	377,1	443,5	-66,4
Донецька	12955	14828	-1873	286,6	328,1	-41,5
Житомирська	7481	9705	-2224	575,5	746,6	-171,1
Закарпатська	2519	3542	-1023	202,7	285,0	-82,3
Запорізька	7644	8605	-961	418,4	471,0	-52,6
Івано-Франківська	5267	5606	-339	381,2	405,7	-24,5
Київська	18452	17726	726	1065,0	1023,1	41,9
Кіровоградська	5446	9488	-4042	527,0	918,1	-391,1
Луганська	7169	10350	-3181	305,9	441,6	-135,7
Львівська	8452	9150	-698	330,6	357,9	-27,3
Миколаївська	6225	7813	-1588	518,9	651,2	-132,3
Одеська	11537	8884	2653	482,0	371,2	110,8
Полтавська	9085	9432	-347	598,4	621,3	-22,9
Рівненська	6079	7685	-1606	527,9	667,4	-139,5
Сумська	6143	7571	-1428	516,0	636,0	-120,0
Тернопільська	4553	6028	-1475	415,4	550,0	-134,6
Харківська	18490	15818	2672	662,9	567,1	95,8

Херсонська	5822	8589	-2767	527,7	778,5	-250,8
Хмельницька	8444	9439	-995	627,4	701,3	-73,9
Черкаська	9740	10313	-573	743,6	787,3	-43,7
Чернівецька	3911	3501	410	432,5	387,2	45,3
Чернігівська	7335	8135	-800	649,9	720,8	-70,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Е

Міграція населення України з країнами СНД у 2009 р.*

	Осіб			На 100 тис. наявного населення		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Сальдо міграцій	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Сальдо міграцій
Україна	29593	14770	14823	64,0	31,9	32,1
АРК	3978	1506	2472	202,0	76,5	125,5
Вінницька	1128	366	762	67,7	22,0	45,7
Волинська	423	301	122	40,8	29,0	11,8
Дніпропетровська	1578	923	655	46,6	27,3	19,3
Донецька	3509	2560	949	77,6	56,6	21,0
Житомирська	495	253	242	38,1	19,5	18,6
Закарпатська	210	123	87	16,9	9,9	7,0
Запорізька	1386	720	666	75,9	39,4	36,5
Івано-Франківська	406	127	279	29,4	9,2	20,2
Київська	787	199	588	45,4	11,5	33,9
Кіровоградська	318	234	84	30,8	22,7	8,1
Луганська	1435	1870	-435	61,2	79,8	-18,6
Львівська	413	192	221	16,2	7,5	8,7
Миколаївська	787	312	475	65,6	26,0	39,6
Одеська	4021	590	3431	168,0	24,7	143,3
Полтавська	492	371	121	32,4	24,4	8,0
Рівненська	254	245	9	22,1	21,3	0,8
Сумська	601	471	130	50,5	39,6	10,9
Тернопільська	211	75	136	19,2	6,8	12,4
Харківська	1830	1028	802	65,6	36,9	28,7
Херсонська	524	455	69	47,5	41,2	6,3

Хмельницька	592	365	227	44,0	27,1	16,9
Черкаська	542	241	301	41,4	18,4	23,0
Чернівецька	411	117	294	45,4	12,9	32,5
Чернігівська	431	423	8	38,2	37,5	0,7

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Ж

Видобуток вугілля по регіонах (тис. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	164812	83803	80990	60398	59486
Волинська	1870	829	431	439	433
Дніпропетровська	12986	9944	10202	10797	...
Донецька	80451	42921	44206	36451	32773
Житомирська	199	61	24	-	-
Закарпатська	-	4	4	1	19
Кіровоградська	8295	2155	1039	-	-
Луганська	51620	23747	21611	18825	16301
Львівська	8654	4066	3473	1806	1635
Черкаська	737	76	-	-	-

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток З

Виплавка чавуну по регіонах (млн. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	44,9	18,0	25,7	30,7	31,0
Дніпропетровська	18,4	5,5	8,8	10,5	8,6
Донецька	18,3	9,2	11,7	13,8	11,1
Запорізька	4,0	1,7	3,1	-	-
Луганська	4,2	1,6	2,1	2,9	3,2

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток И

Виплавка сталі по регіонах (тис. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	52635,4	22308,6	31781,6	27895,4	23346,1
АРК	15,7	3,6	1,1	-	-
Вінницька	0,7	0,2	0,2	-	-
Волинська	8,9	1,0	-	-	-
Дніпропетровська	20212,0	6817,4	10237,9	11026,0	7495,1
Донецька	22454,8	11184,2	14086,1	18124,1	13094,5
Житомирська	5,7	1,0	0,6	-	-
Запорізька	5252,7	2536,3	4455,4	4896,2	3543,5
Івано-Франківська	1,7	0,7	0,3	-	-
Київська	0,9	0,1	0,0	-	-
Кіровоградська	5,9	1,8	0,4	-	-
Луганська	3867,9	1621,3	2902,8	3562,4	920,3
Львівська	19,8	5,0	1,7	-	-
Миколаївська	55,9	11,6	3,5	-	-
Одеська	111,2	10,4	3,7	-	-
Полтавська	181,5	60,7	33,2	149,6	76,7
Сумська	34,2	13,0	30,4	39,0	25,1
Харківська	354,6	34,6	18,9	-	-
Херсонська	1,2	0,2	0,1	-	-
Хмельницька	10,3	1,6	1,4	-	-
Черкаська	0,5	0,0	0,1	0,06	0,05
Чернігівська	1,1	0,2	0,0	-	-
м. Київ	38,0	2,9	3,8	-	-

Додаток К

Виробництво готового прокату по регіонах (млн.т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	38,6	16,6	22,5	22,7	20,5
Дніпропетровська	14,4	5,0	8,2	6,3	4,6
Донецька	17,9	8,4	8,5	9,8	6,8
Запорізька	3,5	2,0	3,5	-	-
Луганська	2,8	1,2	2,3	2,7	1,9

Додаток Л

Видобуток залізної руди (товарної) по регіонах (млн. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	105	50,7	55,9	69,5	72,7
Дніпропетровська	89,6	41,3	45,9	56,9	51,6
Запорізька	3,7	2,8	3,5	4,2	4,3
Полтавська	11,1	6,6	6,5	-	-

Додаток М

Виробництво готового прокату по регіонах (млн. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	7,1	3,2	2,7	6,3	4,6
Дніпропетровська	7,1	3,2	2,7	6,3	4,6

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Н

Виробництво автомобілів по регіонах (шт.)*

	1990	1995	1998	1999	2000
Україна	195931	67378	33016	19493	31869
АРК	-	-	4026	8626	10442
Волинська	16500	891	20	27	82
Дніпропетровська	-	-	8	4	28
Донецька	-	-	-	-	581
Запорізька	139123	57917	12760	6045	11683
Київська	-	-	21	31	1349
Луганська	-	-	1033	1082	1043
Львівська	12131	2119	953	235	969
Одеська	-	28	11477	-	19
Полтавська	27667	6405	1803	1039	1518
Хмельницька	-	-	4	2	-
Черкаська	-	-	-	3	39
Чернігівська	510	18	787	2111	3819
м. Київ	-	-	118	288	297

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток П

**Видобуток нафти по регіонах
(включаючи газовий конденсат, тис. т)***

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	5252,0	1089,9	3692,2	3149,3	3184,1
АРК	18,1	51,6	79,9	17,8	14,1
Дніпропетровська	11,1	19,4	34,8
Івано-Франківська	701,0	548,6	477,1	491,7	409,3
Львівська	230,5	144,1	119,4	121,2	112,5
Полтавська	852,3	786,5	752,5	369,1	439,5
Сумська	2121,6	1626,9	1552,3	1296,9	1307,1
Харківська	381,8	251,3	191,2	250,9	78,7
Чернігівська	935,0	661,5	485,7	519,1	...

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Р

**Виробництво мінеральних добрив по регіонах (у перерахунку на 100%
поживних речовин, тис. т)***

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	4815,2	2221,4	2303,8	2633,2	2689,1
АРК	137,8	49,8	8,4	-	-
Вінницька	115,9	37,1	5,2	-	-
Дніпропетровська	531,1	309,3	333,3	369,3	336,5
Донецька	611,7	386,3	604,3	634,9	336,8
Запорізька	8,4	5,4	7,2	-	-
Івано-Франківська	85,9	40,1	17,0	-	-
Луганська	515,8	258,1	383,8	459,3	950,3
Львівська	231,4	37,8	7,0	-	-
Одеська	428,1	329,1	319,5	-	-
Рівненська	585,1	192,9	115,8	-	-
Сумська	592,4	93,4	41,2	-	-
Черкаська	971,2	482,0	461,1	563,8	588,9

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток С

**Виробництво основних видів продукції рослинництва
по адміністративних одиницях України (у господарствах
усіх категорій, тис. т)***

	Зернові культури	Цукрові буряки (фабричні)	Соняшник на зерно	Картопля	Овочі
Україна	53290,1	13437,7	6526,2	19545,4	7965,1
АРК	1734,1	-	28,6	349,8	286,1

Вінницька	3377,6	2236,5	217,6	1548,9	318,2
Волинська	717,0	301,1	0,4	936,9	233,8
Дніпропетровська	3693,9	43,1	851,4	570,1	413,1
Донецька	2332,4	25,4	747,3	623,6	541,2
Житомирська	1101,5	343,4	6,6	1060,2	210,6
Закарпатська	316,4	–	1,9	575,7	239,5
Запорізька	2780,1	7,7	824,5	305,6	279,4
Івано-Франківська	398,5	54,2	1,0	551,5	106,6
Київська	2592,8	997,5	82,1	1477,8	513,4
Кіровоградська	3003,1	516,5	635,6	482,8	247,4
Луганська	1639,6	5,0	459,2	534,2	310,6
Львівська	837,2	584,0	0,0	1370,8	422,3
Миколаївська	2385,9	14,3	517,3	180,5	274,4
Одеська	3681,5	25,0	313,3	201,1	486,4
Полтавська	4531,3	2700,9	457,9	910,4	377,3
Рівненська	769,8	832,9	2,7	1011,2	218,5
Сумська	2365,7	328,0	112,3	896,4	136,6
Тернопільська	1598,0	1403,2	10,9	788,5	205,7
Харківська	3797,0	823,9	586,6	854,2	509,4
Херсонська	2202,3	1,7	365,1	247,6	696,7
Хмельницька	1815,0	863,3	20,1	1262,5	213,1
Черкаська	2978,0	854,0	238,1	837,5	296,5
Чернівецька	480,0	108,9	8,8	460,6	190,2
Чернігівська	2161,4	367,2	36,9	1507,0	238,1

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Т

Індекси продукції промисловості по регіонах (%)*

	До попереднього року				
	1995	1998	2000	2005	2010
Україна	52	49	58	103,1	111,2
АРК	52	41	54	113,8	110,5
Вінницька	64	51	56	113,1	106,5
Волинська	34	31	48	121,9	127,6
Дніпропетровська	44	41	48	107,4	116,1
Донецька	49	44	52	92,1	114,7
Житомирська	46	32	38	113,1	108,2
Закарпатська	38	38	67	107,7	142,9
Запорізька	74	81	106	103,7	107,8
Івано-Франківська	68	48	46	104,8	100,2
Київська	64	54	62	117,6	107,9
Кіровоградська	49	30	38	110,5	113,3
Луганська	38	33	47	101,6	107,1

Львівська	40	27	31	93,2	100,9
Миколаївська	78	73	80	107,1	100,4
Одеська	83	86	80	99,5	100,2
Полтавська	56	48	40	97,6	112,6
Рівненська	51	48	50	113,2	129,6
Сумська	45	39	41	113,5	109,1
Тернопільська	46	43	50	109,0	100,3
Харківська	44	40	44	112,5	105,8
Херсонська	51	39	42	88,1	100,5
Хмельницька	60	49	54	118,6	104,9
Черкаська	61	50	54	113,6	117,1
Чернівецька	44	40	49	109,6	111,9
Чернігівська	47	37	44	111,1	99,8
м. Київ	60	67	97	115,4	111,5

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток У

Виробництво цукру-піску по регіонах (тис. т)*

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1999	2005	2008
Україна	3877	6686	5973	6035	5302	6247	6791	3894	1858	2139	1571
Вінницька	725	1092	975	966	660	694	841	488	206	277	283
Волинська	64	188	125	124	80	246	221	81	76	198	80
Дніпропетровська	-	18	35	46	57	35	42	72	33
Житомирська	140	223	167	148	133	166	145	107	44	71	...
Івано-Франківська	59	84	72	92	32	106	78	36	26	...	-
Київська	304	500	421	487	403	397	460	335	206	227	126
Кіровоградська	204	422	476	407	469	382	398	234	52	64	...
Львівська	124	212	181	288	158	340	284	112	53
Миколаївська	33	75	166	94	111	190	192	171	38	...	-
Одеська	-	246	306	377	346	400	486	234	127	107	-
Полтавська	291	476	424	415	541	518	583	370	141	203	336
Рівненська	104	204	146	190	171	197	312	129	96	63	83
Сумська	316	483	383	392	319	265	357	188	77	59	-
Тернопільська	123	297	274	315	250	426	444	239	152	183	148
Харківська	251	369	376	305	396	477	427	320	153	146	132
Хмельницька	387	666	461	425	393	538	620	266	139	129	102
Черкаська	474	721	672	663	511	563	567	360	159	152	102
Чернівецька	161	253	201	161	161	201	203	71	35
Чернігівська	117	157	112	140	111	106	131	81	45	84	34

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Ф

Виробництво паперу по регіонах (тис. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009

Україна	369,2	98,0	100,9	111,0	125,0
Вінницька область	3,3	2,6	0,2	-	-
Дніпропетровська область	28,3	4,5	3,6	-	-
Житомирська область	71,3	10,8	3,2	-	-
Івано-Франківська область	11,7	0,8	0,3	5,6	-
Київська область	56,2	27,3	41,6	64,1	68,9
Львівська область	107,0	26,4	36,5	24,9	23,5
Рівненська область	1,4	0,1	3,5	-	-
Харківська область	3,1	2,0	0,2	11,3	13,4
Херсонська область	36,5	16,6	1,1	-	-
Хмельницька область	50,4	6,9	9,8	-	-

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток X

Виробництво картону по регіонах (тис. т)*

	1990	1995	2000	2005	2009
Україна	542,3	206,5	308,7	318,0	388,0
Вінницька область	-	-	1,8	-	-
Волинська область	61,9	16,6	12,0	-	-
Дніпропетровська область	0,1	-	9,9	-	-
Житомирська область	5,9	3,3	6,9	-	-
Закарпатська область	54,6	11,0	1,2	-	-
Івано-Франківська область	-	-	2,8	-	-
Київська область	204,6	55,5	119,0	82,3	-
Луганська область	-	44,8	78,7	-	-
Львівська область	127,8	48,5	63,0	79,9	68,9
Одеська область	41,8	15,7	2,1	-	-
Харківська область	13,7	3,1	4,6	-	-
Херсонська область	3,0	0,9	-	-	-
Хмельницька область	10,2	1,7	4,8	-	-
м. Київ	19,2	5,4	1,9	1,1	0,07

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

Додаток Ц

Основні енергетичні цикли

1. Пірометалургійний цикл чорних металів включає:

- видобуток та збагачення сировини і палива, металургійний перерозподіл (чавун - сталь - прокат);
- коксування вугілля з отриманням бензолу та інших продуктів важкого органічного синтезу;

- утилізація коксівного газу для виробництва аміаку та ацетилену, а на їх базі азотних добрив (аміачна селітра, карбамід) і різноманітної хімічної продукції (капролактам, вінілацетатні пластики тощо);

- виробництво будівельних матеріалів (особливо цементу) з використанням доменних шлаків;

- металомістке машинобудування (у т.ч. виробництво металоконструкцій).

2. Пірометалургійний цикл кольорових металів охоплює:

- збагачення і металургійний перерозподіл вихідної сировини з багатократним використанням проміжних продуктів для вилучення супутників основних компонентів;

- рафінування чорних металів;

- виробництво сплавів;

- утилізацію відходів із вмістом сірки (головним чином газів) для отримання сірчаної кислоти і окремих продуктів на базі сірчаної кислоти (наприклад фосфорних добрив);

- машинобудування, пов'язане з масовим використанням кольорових металів (електротехніка, виробництво кабелю та ін.).

3. Хіміко-металургійний цикл рідкоземельних металів включає:

- видобуток та збагачення виключно багатотоннажної (у розрахунку на одиницю готової продукції) сировини, рідше — її розділення за допомогою хімічних або електрохімічних методів. На відміну від попередніх циклів, він майже не має супутних виробництв, що пояснюється специфікою використання металів.

4. Нафтоенергохімічний цикл включає:

- переробку нафти (перегонка, крекінг, піроліз, риформінг) на моторне паливо, мастило і мазут;

- використання вуглеводнів нафтопереробки та попутних нафтових газів (газового бензину) для отримання численних напівпродуктів (мономерів) органічного синтезу (етилен, пропілен, ацетилен, ізопрен, дивініл, стирол, акрілонітрил, бензол, толуол, а також ксилол та ін.) і на їх основі - синтетичних смол та пластичних мас, синтетичного спирту, різноманітних синтетичних каучуків та волокон.

5. Газоенергохімічний цикл

За регіональними особливостями формування він багато в чому схожий з нафтоенергохімічним циклом, через що ці цикли досить часто перекривають один одного.

Можливість отримання з природного газу ацетилену та синтез-газу (окремо і одночасно), а потім аміаку і метанолу сприяє встановленню тісного контакту між органічним синтезом та основною хімією в трьох напрямках:

а) азотні добрива (аміачна селітра, карбамід, аміачна вода) і карбамідні та фенолформальдегідні смоли, а на їх основі - пластичні маси;

б) азотні добрива і найважливіші органічні напівпродукти (ацетальдегід, оцтова кислота, а також акрілонітрил та ін.) для виробництва синтетичного каучуку та синтетичних волокон;

в) азотні добрива та група органічних напівпродуктів (наприклад, капролактам, адипінова кислота та ін.), які використовуються для виробництва синтетичних волокон (капрон, анід).

6. Вуглеенергохімічний цикл представлений:

- видобутком, збагаченням, коксуванням, напівкоксуванням і гідрогенізацією вугілля;
- виробництвом аміаку та азотних добрив;
- отриманням бензолу, нафталіну та інших напівпродуктів органічного синтезу.

Цикл включає виробництво гірничошахтного (вугільного) устаткування. Для цього характерний тісний зв'язок з пірометалургією чорних металів та теплоенергопромисловим циклом.

7. Сланцеенергохімічний цикл включає:

- видобуток сланців, їх перегонку на моторне паливо (бензин, гас) та мастила з отриманням великої кількості побічних продуктів, наприклад лаків, і газифікацію, яка дає горючий (побутовий) газ і газовий бензин, а внаслідок утилізації відходів - сірку.

На базі сланцевої золи та інших відходів розвивається виробництво цементу, блочних виробів, асфальту, теплоізоляційних матеріалів.

8. Гірничо-хімічний цикл представлений двома різновидами

Один охоплює виробництво кальцинованої (каустичної та двовуглекислої) соди, хлору, а також магнію, іноді в поєднанні з виробництвом цементу шляхом комплексної переробки кухонної солі та вапняку й утилізації відходів.

Другий має більш складний характер, виник у процесі взаємодії основної хімії і органічного синтезу. Сполучною ланкою тут є хлор, який отримують в результаті електролізу кухонної солі (як натуральної, так і одержаної з вихідної сировини для виробництва калійних добрив). Використання хлору і продуктів первинної переробки природного газу (ацетилену, синтез-газу) дозволяє додатково виробляти не тільки азотні добрива і каустичну соду, але й різні хлороорганічні сполуки, наприклад, поліхлорвінілові смоли, і в подальшому - пластичні маси та синтетичні волокна.

9. Лісоенергохімічний цикл включає:

- заготівлю та механічну обробку деревини, у т. ч. виробництво пиломатеріалів, будівельних конструкцій, деревноволокнистих та деревностружкових плит;
- хімічно-механічну та хімічну переробку вихідної сировини, а саме - виробництво целюлози, паперу, картону, продуктів гідролізу деревної сировини (спирт, фурфурол, кормові дріжджі);
- лісохімію (виробництво оцтової кислоти, скипидару, каніфолі та ін.).

10. Теплоенергопромисловий цикл

Використовує енергію (включаючи пару і гарячу воду) потужних електростанцій у поєднанні з паливом для виробництв, які потребують підвищених паливно-енергетичних затрат на одиницю готової продукції.

Прикладом може бути комплексне використання нефелінів з отриманням глинозему, соди та цементу.

11. Атомноенергопромисловий цикл

Включає два блоки виробництв, які здебільшого територіально віддалені один від одного, хоча бувають і винятки.

Один із них орієнтований виключно на родовища природного урану. Він представлений сукупністю багатоступеневих процесів збагачення вихідної сировини, які ґрунтуються на радіохімічних методах і здійснюються з метою отримання в промислових масштабах ядерного палива - урану і плутонію.

Другий блок виробництв утворюють атомні електростанції (АЕС і АТЕЦ) та котельні (АСТ).

12. Гідроенергопромисловий цикл

До його складу можуть входити окремо або одночасно електрометалургія (алюміній, магній, титан тощо), електрохімія (карбамід кальцію, ціанамід кальцію, фосфор, хлор та ін.) та електротермія (абразиви, алюмоцемент, силумін та ін.), тобто виробництва з глибоким впровадженням у технологічні процеси електроенергії.

13. Машинобудівний цикл

Охоплює автобудування, приладобудування, верстатобудування, електро- та радіотехніку та інші виробництва, які випускають високовартісну продукцію в основному з привізного металу.

Для циклу характерне переважання двох стадій технологічного процесу в машинобудуванні - механічної обробки та складання, а також наявності численних суміжників, у т.ч. з боку хімічної промисловості (виробництво пластичних мас, шин, гумовотехнічних виробів і т.д.).

14. Текстильно-промисловий цикл:

Включає первинну переробку волокнистої сировини (у районах розміщення сировинних ресурсів), прядіння, ткацтво, оздоблення тканин, трикотажних і швейних виробів. До його складу входить також виробництво хімічних волокон, барвників та спеціальне маштнобудування.

15. Рибпромисловий цикл

Характерна для цього циклу ознака - поєднання вилову та переробки риби з різноманітними обслуговуючими виробництвами (спеціальне, суднобудування і ремонт, в'язання сіток, тарне виробництво та ін.).

16. Індустріально-аграрний цикл

Включає з одного боку, переробку сільськогосподарської сировини, а з іншого - виробництва, які забезпечують сільське господарство необхідними машинами, хімікатами і т.д.

17. Гідромеліоративний індустріально-аграрний цикл

Це модифікація попереднього циклу, пов'язана з особливостями зрошувального землеробства.

18. Індустріально-будівельний цикл

Займає проміжне положення між промисловістю і будівництвом. Представлений виробництвом бетонних та залізобетонних виробів, стінових

блоків та інших прогресивних будівельних матеріалів у рамках будівельної індустрії, забезпечує індустріалізацію будівельних робіт, перетворення їх на механічний процес збирання, монтажу будинків і споруд.

Деякі характеристики економічних районів України

Економічний район	Основні природні ресурси	Промисловість (основні галузі та виробництва)	Сільське господарство (провідні галузеві АПК)	Провідні види транспорту
1	2	3	4	5
Донецький	Кам'яне вугілля, кам'яна сіль, фосфорити, ртуть, доломіти, флюсові вапняки, вогнетривкі глини, сировина для промисловості будівельних матеріалів. Перспективне значення мають поклади міді, алюмінієвої сировини. Є азбест і графіт. Бальнеологічне значення мають солоні озера та джерела мінеральних вод.	Паливна (вугільна), чорна металургія, машинобудування і металообробка (у т.ч. виробництво устаткування для металургії, гірничовидобувної промисловості та промисловості будівельних матеріалів, виробництво засобів транспорту, верстато- та приладобудування), хімічна, електроенергетика. Важливе значення має промисловість будівельних матеріалів, у т.ч. цементна. Розвивається кольорова металургія (у т.ч. виробництво цинку і ртуті), легка, харчова промисловість.	Зернопродуктовий, олійнопродуктовий, плодовоовочевий, м'ясопродуктовий. Важливою складовою є агропромислові приміські комплекси.	Залізничний, автомобільний. Розвинутий також морський (Азовське мореплавство), повітряний та трубопровідний.
Придніпровський	Залізна та марганцева руда, боксити, титан, кам'яне вугілля (Західний Донбас), сировина для промисловості будівельних матеріалів, водні ресурси (Дніпро та його притоки), приморські райони багаті на мінеральні води та лікувальні грязі.	Чорна металургія (у т.ч. виробництво труб і феросплавів), кольорова металургія (виробництво алюмінію, титану, магнію), машинобудування (у т.ч. виробництво металургійного і гірничорудного устаткування, транспортне, зокрема автомобілебудування), сільськогосподарське, верстато- і приладобудування та ін., хімічна (у т.ч. коксохімія), виробництво мінеральних добрив, шин, лаків, фарб, пластмас та ін.). Розвивається легка, харчова (у т.ч. цукрова), промисловість будівельних матеріалів, деревообробна.	Зернопродуктовий, цукробуряковий, олійнопродуктовий, плодовоовочевий, м'ясопродуктовий, яйцепродуктовий. Представлені приміські комплекси.	Залізничний, автомобільний, річковий, а також морський (Бердянськ). Розвинутий трубопровідний та авіаційний.

1	2	3	4	5
Північно-Східний	Нафта, природний газ, буре вугілля, торф, залізна руда, кам'яна сіль, сировина для промисловості будівельних матеріалів, фосфорити.	Машинобудування (у т.ч. енергетичне, електротехнічне, тракторобудування, сільськогосподарське), виробництво обладнання для різних галузей промисловості (нафтової, газової, харчової, верстат- та приладобудування), авіаційна, хімічна (у т.ч. виробництво мінеральних добрив, пластмас, кіно- і фотоплівки, хімреактивів, лаків та ін.), харчова (у т.ч. цукрова), легка.	Зернопродуктовий, цукробуряковий, карпоплепродуктовий, луб'янопромисловий, молокопродуктовий, м'ясопродуктовий, приміські комплекси.	Залізничний, автомобільний, річковий, трубопровідний, авіаційний
Столичний	Нафта, природний газ (Чернігівська обл.), ільменіти (Жи-томирська обл.), сировина для промисловості будівельних матеріалів, лісові ресурси.	Машинобудування (у т.ч. верстат- і приладобудування), авіаційна промисловість, річкове і морське суднобудування, хімічна (виробництво хімічних волокон, пластмас, шин, лакофарбова, фармацевтична та ін.), легка, харчова, промисловість будівельних матеріалів, деревообробна.	Зернопродуктовий, бурякопродуктовий, льонопромисловий, карпоплепродуктовий, молокопродуктовий, м'ясопродуктовий, яйцепродуктовий.	Залізничний, автомобільний, річковий, трубопровідний, авіаційний
Центральний	Буре вугілля, графіт, залізні руди (Кіровоградська обл.), нікель (Кіровоградська обл.), сировина для промисловості будівельних матеріалів.	Харчова, легка, хімічна, промисловість будівельних матеріалів, паливна, електроенергетика.	Зернопродуктовий, бурякопродуктовий, луб'янопромисловий, молокопродуктовий, м'ясопродуктовий, яйцепродуктовий.	Залізничний, автомобільний.
Подільський	Сировина для промисловості будівельних матеріалів, вапняк, мрамур, червоний граніт, особливе значення мають агрокліматичні та земельні ресурси.	Харчова промисловість (у т.ч. цукрова), машинобудування (у т.ч. виробництво обладнання для харчової промисловості, сільськогосподарське), хімічна промисловість (у т.ч. виробництво мінеральних добрив), легка, промисловість будівельних матеріалів, а також лісова, деревообробна, целюлозно-паперова.	Зернопродуктовий, цукробуряковий, карпоплепродуктовий, м'ясопродуктовий, молокопродуктовий, яйцепродуктовий.	Залізничний, автомобільний, повітряний, трубопровідний.

1	2	3	4	5
Причорноморський	Залізні руди, флюсові вапняки, хімічна сировина Сиваша, сировина для промисловості будівельних матеріалів, природний газ, рекреаційні ресурси.	Машинобудування (у т.ч. суднобудування, сільськогосподарське, обладнання для харчової промисловості, верстатів і приладобудування, виробництво телевізорів і телевізійної апаратури та ін.), харчова (у т.ч. рибна), легка, промисловість будівельних матеріалів, хімічна (у т.ч. виробництво мінеральних добрив, соди, бромів, лаків і фарб, хіміко-фармацевтична промисловість та ін.), целюлозно-паперова, залізнична, портове та рекреаційне господарство.	Зернопродуктовий, олійнопродуктовий, ефіроолійний, плодовоовочевий, винограднопродуктовий, м'ясопродуктовий, молокопродуктовий, яйцепродуктовий.	Морський, річковий, залізничний, автомобільний, авіаційний, трубопровідний.
Північно-Західний	Кам'яне і буре вугілля, торф, сировина для промисловості будівельних матеріалів.	Харчова промисловість, машинобудування (у т.ч. автомобілебудування), хімічна (азототукова), легка (у т.ч. льняна), вугільна, промисловість будівельних матеріалів, лісова і деревообробна.	М'ясопродуктовий, молокопродуктовий, льонопромисловий, зернопродуктовий, картоплянопродуктовий.	Залізничний, автомобільний, авіаційний.
Карпатський	Нафта, природний газ, кам'яне і буре вугілля, сланці, торф, самородна сірка, кам'яні солі, баритові руди, сировина для промисловості будівельних матеріалів, лісові ресурси, рекреаційні ресурси.	Паливна (у т.ч. нафтова, газова, вугільна), електроенергетика, машинобудування (у т.ч. виробництво автобусів, сільськогосподарських машин, електротехнічна, радіотехнічна промисловість, верстатів та приладобудування), хімічна (у т.ч. виробництво калійних добрив), промисловість будівельних матеріалів, лісова і деревообробна, легка і харчова.	М'ясопродуктовий, молокопродуктовий, цукробуряковий, льонопромисловий, винограднопродуктовий, плодовоовочевий.	Залізничний, автомобільний, авіаційний, трубопровідний.

Промислові вузли та їх спеціалізація по економічних районах України

Економічний район, області, які входять до його складу	Промислові вузли	
	I	II
Донецький (Донецька, Луганська)	Донецько-Макіївський, Горлівсько-Єнакіївський, Костянтинівський, Слов'янський, Дзержинський, Луганський, Северодонецький, Маріупольський, Алчевсько-Стахановський, Лисичансько-Рубежанський.	Горлівсько-Єнакіївський, Донецько-Макіївський, Луганський, Краматорсько-Костянтинівський, Стаханово-Алчевський, Лисичансько-Рубіжанський, Маріупольський.
Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька)	Дніпропетровський, Дніпродзержинський, Криворізький, Нікопольський, Запорізький, Павлодарський	Дніпропетровсько-Дніпродзержинський, Запорізький, Нікополь-Марганецький, Павлодарсько-Петропавлівський
Північно-Східний (Харківська, Полтавська, Сумська)	Харківський, Полтавський, Кременчуцький, Сумський.	Кременчуцький, Харківський, Полтавський, Сумський.
Столичний (Київська, Чернігівська, Житомирська)	Київський, Білоцерківський, Житомирський, Чернігівський.	Київський, Чернігівський, Житомирський, Білоцерківський.
Центральний (Черкаська, Кіровоградська)	Черкаський, Кіровоградський, Уманський	Черкаський, Кіровоградський, Уманський, Олександрійський
Подільський (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська)	Тернопільський, Вінницький, Хмельницький	Вінницький, Тернопільський, Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Шепетівський
Північно-Західний (Волинська, Рівненська)	Луцький, Ковельський, Рівненський	Луцький, Рівненський, Ковельський
Карпатський (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька)	Чернівецький, Дрогобицько-Бориславський, Мукачєво-Свалявський, Ужгородський, Івано-Франківський, Калусько-Долинський, Ужгородсько-Мукачівський.	Львівський, Дрогобицько-Стрийський, Червоноградсько-Сокальський, Чернівецький, Івано-Франківський, Калусько-Долинський, Ужгородсько-Мукачівський.
Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська, АРК)	Одеський, Миколаївський, Херсонський, Каховсько-Бориславський, Сімферопольський, Севастопольський, Керченський, Саксько-Євпаторійський.	Одеський, Миколаївський, Херсонський, Каховсько-Бориславський, Сімферопольський, Севастопольський, Керченський, Саксько-Євпаторійський.

Примітка. Промислові вузли наведені за: I - Дудаєва Р.А. (1990); II - Масляк П. (1996); Економічне районування - за Шищенко П.Г. (1996).

**Обсяги експорту-імпорту по адміністративних одиницях
України у 2009 р.***

	Експорт			Імпорт		
	Кількість підпр-тв	Вартість (млн. дол.)	% до загального обсягу експорту	Кількість підпр-тв	Вартість (млн. дол.)	% до загального обсягу експорту
Україна	15538	66954,4	100,0	21073	85535,3	100,0
у т. ч.						
АРК	221	586,5	0,9	427	431,1	0,5
області						
Вінницька	330	482,8	0,7	402	417,8	0,5
Волинська	283	465,0	0,7	443	1307,7	1,5
Дніпропетровська	1087	13163,5	19,7	2104	8684,9	10,2
Донецька	853	14409,5	21,5	1342	4924,6	5,8
Житомирська	436	521,2	0,8	402	456,8	0,5
Закарпатська	483	1220,6	1,8	645	1866,1	2,2
Запорізька	500	5370,1	8,0	714	3591,0	4,2
Івано-Франківська	349	721,7	1,1	420	726,4	0,8
Київська	465	943,1	1,4	1097	3464,0	4,0
Кіровоградська	157	391,6	0,6	164	238,0	0,3
Луганська	445	6361,0	9,5	451	1780,7	2,1
Львівська	713	998,5	1,5	1614	2572,4	3,0
Миколаївська	248	1649,8	2,5	283	916,5	1,1
Одеська	689	2314,9	3,5	1629	4762,8	5,6
Полтавська	322	2574,6	3,8	423	1295,3	1,5
Рівненська	242	452,1	0,7	349	533,4	0,6
Сумська	288	913,4	1,4	251	547,3	0,6
Тернопільська	149	144,3	0,2	280	339,8	0,4
Харківська	1009	1551,5	2,3	1503	2475,0	2,9
Херсонська	223	400,3	0,6	249	305,8	0,4
Хмельницька	227	418,1	0,6	359	544,6	0,6
Черкаська	266	867,0	1,3	327	1022,9	1,2
Чернівецька	208	166,3	0,2	262	194,9	0,2
Чернігівська	214	418,6	0,6	246	377,1	0,4
м. Київ	2567	8653,5	12,9	7860	36097,5	42,2
м. Севастополь	121	124,0	0,2	133	75,6	0,1

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України

ЛІТЕРАТУРА

Навчальна література

1. Алисов Н. В. Экономическая и социальная география мира (общий обзор) / Н. В. Алисов, Б. С. Хорев. – М. : Гардарики, 2000. – 704 с.
2. Блій Г. Географія: світи, регіони, концепти / Г. де Блій, Пітер Муллер, Олег Шаблій. – К. : Либідь, 2004. – 740 с.
3. Гладкевич Г. И. Введение в экономическую и социальную географию / Г. И. Гладкевич. – М. : СГУ, 1997. – 112 с.
4. Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К. : Либідь, 1996. – 320 с.
5. Економічна і соціальна географія світу: підручник / [за ред. Яценка Б.]. – К. : АртЕк, 1997. – 246 с.
6. Економічна і соціальна географія світу: навч. посіб. для вузів / [за ред. Кузика С.]. – Л. : Світ, 2005. – 672 с.
7. Максаковский В. П. Географическая картина мира : Общая характеристика мира / В. П. Максаковский. – М. : Дрофа, 2004. – 496 с.
8. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії: навч. посіб. / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Знання, КОО, 2000. – 204 с.
9. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії / М. Д. Пістун. – К. : Вища шк., 1996. – 232 с.
10. Рибачок І. М. Вступ до економічної географії / І. М. Рибачок. – К. : Вища шк., 1973. – 142 с.
11. Соціально-економічна географія світу. Загальна частина / [за ред. Кузика С. П.]. – Тернопіль : Підручники-посібники, 1998. – 256 с.
12. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – О. : Астропринт, 2001. – 560 с.
13. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

Додаткова література

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
2. Безуглий, В. В. Регіональна економічна та соціальна географія світу / В.В. Безуглий, С.В. Козинець. – К. : ВЦ Академія, 2003. – 688 с.
3. Геополитика / [под. ред. Манилова В.]. – М. : ТЕРРА-Книжный клуб, 2002. – 624 с.
4. Дзенис З. Е. Методология и методика социально-экономгеографических исследований / З. Е. Дзенис. – Рига : Зинатне, 1980. – 262 с.
5. Колосов В. А. Геополитика и политическая география / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 479 с.

6. Копылов В. А. География населения / В. А. Копылов. – М. : Маркетинг, 1998. – 124 с.
7. Лавров С. Б. Глобальная география / С. Б. Лавров, Ю. Н. Гладкий. – М. : Дрофа, 1999. – 352 с.
8. Максаковский В. П. Географическая картина мира: 230 «каналов углубления» к курсу «Экономическая и социальная география мира»: в 3-х частях / В. П. Максаковский. – Ярославль : Верх.-Волж. кн. из-во, 1995–1996.
9. Максаковский В. П. Географическая культура / В. П. Максаковский. – М. : Гуманит. Центр ВЛАДОС, 1998. – 416 с.
10. Масляк П. О. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / П. О. Масляк, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Лібра, 1996. – 328 с.
11. Ростов Є. Ф. Економіка країн світу. Довідник / Є. Ф. Ростов. – К. : НВП Картографія, 1998. – 188 с.
12. Тарасенко Н. Г. Экономическая и социальная география. Основы экономических знаний. Справочник / Н. Г. Тарасенко. – Донецк : Академия, 1998. – 160 с.
13. Туровский Р. Ф. Политическая география / Р. Ф. Туровский. – М. : СГУ, 1999. – 380 с.
14. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Л. : Вид.центр ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – 744 с.